

Adolf Hitler

Mein
Kampf

NAST VOJISKO

Kniha *Mein Kampf* představuje jeden ze základních dokumentů nacistické ideologie, která v minulosti zapříčinila miliony mrtvých. Obsahuje mnoho polopravd a lží, propagandistickou demagogii a názory nehumánní, rasistické a odporující zákonům demokratických států. K pochopení dějin nevede jejich přepisování dle okamžité potřeby doby, nýbrž jejich všestranné studium. Zkusme se z minulosti poučit, aby se některé její fáze již nikdy nemohly opakovat.

NAŠE VOJSKO

Adolf Hitler
**Mein
Kampf**

Translation © by Slavomír Michalčík
Preface © 2016 by JUDr. PhDr. Emerich Drtina, dr. h. c.,
Český svaz bojovníků za svobodu and JUDr. Tomáš Sokol
Layout © 2016 by Jiří Pánek
Czech edition © 2016 by NAŠE VOJSKO, s.r.o.
All rights reserved

ISBN 978-80-2061-907-4 (pdf)

Předmluva nakladatele

První svazek Hitlerova díla *Mein Kampf*, jednoho ze základních stavebních kamenů nacistické ideologie, vyšel v roce 1925 – a na trhu si nevedl příliš dobře, stejně jako svazek druhý (1926). Knize příliš nepomohlo ani to, že její původní a klopotně formulovaný název *Čtyři a půl roku boje proti lžím, hlouposti a zbabělosti* nakladatel pozměnil na daleko zvučnější *Můj boj*. Čtenářský ohlas byl i přesto nevalný, odborná veřejnost a kritika v podstatě mlčely. Teprve až po vzestupu Adolfa Hitlera k moci se tento propagandistický pamflet, jehož ideová východiska německý historik Joachim Fest označil za „intelektuální suť 19. století“, dočkal obřích nákladů. Do roku 1945 vyšlo asi 12 450 000 exemplářů v 1122 vydáních. Přeložen byl do 17 jazyků.

Jakkoliv počínaje rokem 1945 existoval zákaz jeho dalšího vydávání, *Mein Kampf* v posledních letech byl a je dostupný v digitalizované podobě na internetu. Po celou dobu navíc nerušeně fungovala exkluzivní vydavatelská práva angloamerického trhu, neboť již v roce 1933 si copyright na Hitlerovu knihu zajistilo jedno britské (Hutchinson) a jedno severoamerické nakladatelství. Kniha v anglofonním světě vyšla vícekrát, pod názvem *My Struggle* či *My Battle*.

Stefan Zweig ve svém *Světě včerejška* píše: „*Ti nemnozí mezi spisovateli, kteří si skutečně dali tu práci, aby přečetli Hitlerovu knihu, vysmívali se knižní nabubřelosti jeho prózy, místo aby se zabývali jejím programem. Velké demokratické noviny – místo aby varovaly – dennodenně znovu uklidňovaly své čtenáře, že hnutí se svou enormní agitací, jen s potížemi financovanou těžkým průmyslem, a odvážnou zadlužeností se musí zítra nebo pozítří nevyhnutelně zhroutit. [...] Němci považovali za nemyslitelné, aby nějaký muž, jenž nedokončil ani měšťanskou, natož pak vysokou školu, člověk, jenž přespával v ubytovnách, a navíc se po léta protloukal životem pochybným a dodnes nevyjasněným způsobem, se někdy mohl jen přiblížit k postavení, jež zaujímal svobodný pán ze Steinu, Bismarck nebo kníže Bülow. Nic nesvádělo německé intelektuály tolik na scestí jako vzdělanecká namyšlenost; v Hitlerovi viděli agitátora pivnic, jenž se nikdy*

nemůže stát vážným nebezpečím. [...] Němečtí nacionalisté doufali, že jim narube dříví, kterým by se mělo topit v jejich kamnech.“

Od Hitlerovy smrti dnes již uplynulo více než 70 let. Přesto nebyl historií zapomenut; stal se svého druhu mýtem, který začal žít svým vlastním životem, a v neposlední řadě též personifikovaným zlem, extraktem černé magie a ďábelským monstrem, jemuž literatura a film neustále věnují svou pozornost. V záplavě těchto prací se však často ztrácí skutečná podstata Hitlerovy patologické osobnosti i doby, která dala prostor jeho paranoickým vizím i vůli poznamenané šílenstvím.

Vydání knihy *Mein Kampf*, ve své době „bible nacionálního socializmu“, má nesporný význam pro odhalení Hitlerem šířených polopравd a lží, jež ve své době dosáhly velkého propagandistického účinku, a dozajista přispěje i k pochopení toho, jak Hitlerův světonázor dokázal ovlivňovat režim po roce 1933. *Mein Kampf* není snadné číst ani dočíst. Stěží zde hledat jakékoliv literární kvality, neboť tento pojem je v tomto případě již ze své podstaty vyloučen. Jedná se ovšem nejen o historický dokument, ale současně také o výstižný choro-bopis doby, v níž se formoval další vývoj meziválečné Evropy.

Knihu vydáváme bez vědeckých poznámek a návodů k pochopení jejího obsahu. Věříme totiž ve vzdělanost našeho národa, v jeho historickou paměť, v jeho kultivovanost, celkovou osvícenost a odolnost vůči všem projevům extremismu. Jsme přesvědčeni, že čtenář, který se pustí do studia tohoto díla, bude čtenářem vyzrálým a do problematiky nacizmu bude zasvěcen do té míry, která nevyžaduje užšího výkladu ani nápovědy, jak na *Mein Kampf* nahlížet a jak ho hodnotit.

Důvodem mnohaletého, velmi odtažitého a rezervovaného přístupu k reedicím Hitlerova kánonu zajisté nebyl pouze strach z nacistických myšlenek, ale ve stejné, ne-li větší míře zásadní odpor k nim. Ať tak či onak, paušální odepření přístupu ke knize, byť je její obsah sebevíce ohavný, není triumfem racionálního argumentu, nýbrž pouze ukázkou skutečné či domnělé síly administrativního zá-kazu. To, co kvůli tabuizaci získává na aureole nedosažitelnosti, následně vyvolává o to větší zájem.

Mein Kampf přibližuje způsob Hitlerova myšlení a jeho plány – zprostředkovává pozoruhodně přesný portrét diktátora. Je to jeho nejroz-sáhlejší a svým způsobem i nejintimnější zpověď. Kniha, o níž má povědomí snad každý, i když ji s největší pravděpodobností dosud

nedržel v rukou; kniha zvláštní a bizarní, která by patrně už dávno skončila kdesi mezi němými archiváliemi, kdyby si ovšem stále znovu a znovu nevyučovala pozornost jak démonickou osobností svého autora, tak svým zlověstným obsahem.

Nelze pochybovat o tom, že je nenahraditelným historickým spisem, neboť nacionální socialismus se jinak sám o sobě nevyznačoval velkou mírou teorie. Pro jeho stoupence měly větší váhu síla, čin a akce. Proto zde ryze politický obsah do jisté míry jako by ustupuje pragmatickému výkladu určité struktury politického myšlení, v jejímž středu stojí princip úspěchu. Neznamená to ovšem, že nacistický režim je možno do detailu vysvětlit pouze osobností Adolfa Hitlera; na druhé straně by ale bez Hitlera nebyl představitelný v celé jeho zručnosti, agresivní politice a zločinech, které změnily celý svět. Účinky pocítujeme dodnes.

Bez pozorného vnímání a pochopení minulosti nelze anticipovat budoucnost. Jinými slovy, vše minulé je pro utváření toho, co teprve nastane, velmi důležité: ať již jako příklad hodný následování, nebo jako varovné *mene tekel* před opakováním zla, jež má kdesi hluboko ve svých genech skrytě zakotvenou zákeřnou schopnost vracet se.

Nacistické hnutí své cíle naštěstí nerealizovalo zcela. Avšak v momentě, kdy se začal nacistický režim hroutit, usilovali jeho protagonisté, zejména v prvních poválečných letech, o zamlžení a relativizaci radikálnosti a nelidskosti svých skutečných úmyslů. Bez studia knihy *Mein Kampf*, kterou publikujeme v její původní podobě, nelze úplně odhalit to, čím nacionální socialismus byl a co způsobil. Chceme-li poznat jeho skutečnou tvář, musíme jít až *ad fontes*, k pramenům. A to i v těch případech, kdy voda v nich je již na první pohled otrávená.

Historie ukazuje, že nejvíce překvapování bývají zpravidla ti nevědoucí.

Přemýšlejme o tom.

JUDr. PhDr. Emerich Drtina, dr. h. c.
ředitel nakladatelství NAŠE VOJSKO

Předmluva ČSBS

Český svaz bojovníků za svobodu (ČSBS) sdružuje účastníky národního boje za osvobození ve druhé světové válce, jejich rodinné příslušníky a pozůstalé po nich, ale i ostatní občany, kteří souhlasí s posláním svazu. Tím je především úsilí o posilování národní hrdosti a lidské důstojnosti na základě principu rovnosti občanů, uchování paměti národa a snaha o to, aby dějiny národního boje za svobodu byly pravdivě zpracovány a aby byl objektivně hodnocen jejich význam pro současné i budoucí generace. Vytváření nestranného obrazu minulosti vyžaduje znalost a kritické hodnocení pramenů, primárních zdrojů historického bádání. Mezi ně patří i čtenáři předkládaná kniha Adolfa Hitlera, kterou napsal v době věznění po neúspěšném puči roku 1923 a v níž je prezentován program nacionálních socialistů. Hitler na pozadí autobiografických údajů především zformuloval své politické krédo – rasovou teorii o čistotě krve předurčující árijský německý národ k rozhodujícímu a vládnoucímu postavení, jemuž je nezbytné pomocí vítězného boje zajistit na této zemi přiměřený životní prostor a půdu, což vyžaduje nesmiřitelný boj proti židovstvu; nacionálně socialistické zásady dojdou naplnění zavedením principu vůdcovských idejí.

Na rozdíl od dokumentárních filmů a knih, které se zabývají osobou Hitlera, zde čtenář poznává způsob jeho myšlení, postup vytváření názorů a jejich formulování. Na základě toho se vytváří osobitý obraz fanatika, který jako krutý samovládce rozpoutal děsivou válku a vyvražďování „méněcenných ras“ – Židů, Slovanů, Romů... Mezi padesáti miliony obětí druhé světové války bylo 496 000 Čechů a Slováků, kteří byli zavražděni nebo umučeni nacisty, ale také ti, kteří padli v boji za naši svobodu. Byli to stateční vlastenci, kteří bojovali na všech frontách druhé světové války, na východě i na západě, a bojovali i doma. Přispěli k vítězství protifašistické koalice. Porážka nacistického Německa zabránila úplné likvidaci našeho národa, zabránila jeho vyhubení, vysídlení a poněmčení jeho rasově přijatelnější části. V případě vítězství Německa by český národ neexistoval!

Život se musí žít dopředu, ale pochopen může být jedině pohledem nazpět. K porozumění minulosti nevede přepisování dějin podle okamžité potřeby doby, ale jejich všestranné studium. Současné neonacistické aktivity i nebezpečné fašizující tendence oslovují především mládež – právě té je v první řadě nutné ukazovat, co byl nacismus, aby se něco podobného už nikdy nemohlo opakovat. Poznání minulosti je nezbytné nikoliv pro pomstu, ale pro ponaučení a návod usnadňující orientaci v přítomnosti – ve shodě se slovy někdejšího amerického prezidenta Thomase Jeffersona: *„Historie tím, že lidi zpravuje o minulosti, umožňuje jim soudit přítomnost.“*

Český svaz bojovníků za svobodu

Předmluva JUDr. Tomáše Sokola

Psát úvod ke knize *Mein Kampf* není úplně obvyklá činnost. Jen pro úplnost v této souvislosti podotýkám, že před léty jsem měl příležitost opatřit svou předmluvou knihu V. I. Lenina *Stát a revoluce*. Vyjde-li i *Mein Kampf* s mojí předmluvou, budu moci bez nadsázky tvrdit, že jsem na knihkupecké pulty uvedl publikace dvou největších vrahů 20. století. I když uznávám, že s Vladimírem Iljičem se o tuhle pozici dělí Josif Visarionovič Stalin.

Pozoruhodné je, že zmíněné vydání *Státu a revoluce*, knihy, ve které Lenin nijak neskryvá svoji adoraci vraždění jako legitimní metody politického boje, zůstalo zcela bez ohlasu. Zdá se, že na Lenina a jeho *modus operandi* si u nás lidé zvykli. Ovšem *Mein Kampf*, to byla jiná káva. České vydání v roce 2000 bylo prvé, minimálně od roku 1945. Snad s výjimkou komentovaných pasáží, ale ty také prošly bez skandálu. Zato vydání *Mein Kampfu* roku 2000 vyvolalo bouři emocí. Vesměs negativních. Kdekdo najednou cítil niternou potřebu se k věci vyjádřit a od knihy se nějak distancovat, ačkoliv s ní neměl nic společného. Lid obojího pohlaví, rozličné spolky, mnohdy do té doby prakticky neviditelné, všelijací vědátoři, jakož i pavědátoři, komentátoři a jiní mediální mágové, všichni úpěli, jak strašná věc se to stala, když znovu ožila bible nacizmu a co teprve za hrůzy přinese. Nějakou dobu to vypadalo, soudě podle těch řečí, že každým okamžikem se Václavské náměstí do posledního místa zaplní přívalem neonacistů, čerstvě ideologicky oplodněných *Mein Kampfem*.

Takže to nemohlo skončit jinak, než jak to v obdobných případech u nás bývá. Je-li veřejnost náležitě rozlícena, je třeba příčinu hněvu trestně stíhat. V tomto případě to padlo na vydavatele. Převzal jsem jeho obhajobu – a pak už celkem logicky nebylo zbylí a musel jsem si *Mein Kampf* přečíst. Napoprvé to byl dost mučivý zážitek, protože velmi mírně řečeno: obsah a forma mi dost nevyhovovaly. Nicméně, zadání bylo jasné a vyplývalo z ustanovení § 260 tehdejšího trestního zákoníku, které postihovalo trestný čin podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod občana. Což bylo

to, co kladli vydavatelé za vinu. Takže se hrálo o to, zda *Mein Kampf* je svým obsahem způsobilý takové hnutí podporovat a pak také, ale to až o hodně později, je-li u nás toho podporovat. Zda tu je takové hnutí k mání. Psychickou trýzeň vyvolávanou četbou *Mein Kampfu* pak ještě násobila moudra a rádobý odborné argumenty těch, kteří se, zejména v rámci trestního stíhání, ale i mimo ně, sešikovali pod praporem boje s *Mein Kampfem* a jeho vydavatelem. Dost hluboko v paměti mi utkvělo zjevně vážně míněné tvrzení, že *Mein Kampf*, je-li čten bez vysvětlujícího komentáře, je ještě stále ideologicky nebezpečný a škodlivý. Zatímco s komentářem, který čtenáři vysvětlí, že psát o Židech to, co o nich psal Hitler, je rasismus, je kniha zaručeně neškodná. Ne-li učiněný literární balzám. Autoři těchto mouder se tvářili do té míry přesvědčivě, že jsem si už představoval středně vyspělého neonacistu, jak po přečtení takového komentáře *Mein Kampf* rozdupe a pak si zajde pro přihlášku do Antify nebo podobného spolku. A protože já jsem *Mein Kampf* konzumoval bez vysvětlivek, začal jsem se naopak pečlivě pozorovat v obavě, že začnu spontánně hajlovat. Proud rádobý intelektuálních úvah na téma aktuální nebezpečnosti šíření *Mein Kampfu* neustával, dokud klient nebyl odsouzen. Což nemalá část české populace kvitovala jako událost, ze které se autor knihy už nevzpamatuje. Jenže do věci se vložil Nejvyšší soud, rozsudky nalézacího a odvolacího soudu zrušil s tím, že text sice je nesporně rasistický, antisemitský a i jinak způsobilý podpořit hnutí směřující k potlačování lidských práv, ale zatím toto hnutí nebylo prokázáno. Na námitky rozhořčených občanů, že ten hnus vydal nakladatel, aby na tom vydělal, odpověděl Nejvyšší soud ČR suše, že to tak k vydavatelům patří, tisknout knihy na zisk. Věc se vrátila k soudu prvního stupně, žádné hnutí nalezeno nebylo, a tak byl vydavatel nakonec zproštěn. Čímž celá kauza skončila. S odstupem těch bezmála šestnácti let je zřejmé, že kniha žádné škody nenatropila, žádní neonacisté či podobní se k ní nemodlí ani z ní nemají kultovní předmět, jak se též mnozí obávali, a je zřejmé, že všechny ty obavy byly zcela bezdůvodné, nechci-li rovnou říct nesmyslné. Pro úplnost dodávám, že milovník detailů si může celou story připomenout například zmíněným rozhodnutím Nejvyššího soudu, jež mělo spisovou značku 5 Tdo 337/2002 a je k nalezení na webových stránkách Nejvyššího soudu ČR. A současně chci věřit, že aktuální vydání žádný poprask nezpůsobí, mimo jiné též proto, že je opatřeno předmluvami s jasným stanoviskem.

K dalšímu vydání již do dnešního dne nedošlo. Přitom, pokud si vzpomínám, zájem byl po zahájení prodeje mým tehdejšími klientem poměrně velký, byť lze předpokládat, že ve většině případů nebyla kniha kupována k tomu, aby byla souvisle čtena. Ostatně, jak už jsem zmínil, ono je to dost obtížné. Nevím, jestli se další vydání již nejevilo jako ekonomicky výhodné anebo se potenciální vydavatelé obávali podobných nepříjemností, jako měl jejich kolega, ale žádná další reedice či jiné vydání se prostě nekonalo. Poněkud zvláštní roli v tom hraje prodloužení ochrany autorských práv na 70 let a tvrzení SRN, že po Hitlerovi byla autorská práva k *Mein Kampf* Spojenci předána Bavorsku. Několikrát jsem se pokoušel zjistit, co na tomto tvrzení, které, pokud vím, prezentovala i oficiální německá místa, je pravdivé a jak je možné, aby právně relevantním způsobem okupační velmocí rozhodovaly o přechodu autorského práva, ale žádné podrobnosti už jsem se nikdy nedozvěděl.

Vydání knihy *Mein Kampf* mělo i vedlejší pozitivní efekt, protože, jak jsem zmínil, začalo se vážně hledat, jestli v ČR existuje něco, co by se dalo nazvat hnutím směřujícím k potlačování lidských práv, a co by tedy případně mohlo vydání *Mein Kampf* podporovat či propagovat. A tedy jak takové hnutí definovat. Trestní kolegium Nejvyššího soudu ČR si s problémem dalo poměrně dost práce, jak lze zjistit z jeho rozhodnutí, které je přístupné na stejné webové adrese jako výše pod spisovou značkou Tpj 302/2005. Analyzovalo jak pojem podpora, tak pojem propagace a dospělo k závěru, že v obou případech musí být takto jednáno ve vztahu ke konkrétnímu uskupení s konkrétním programem směřujícím k potlačování lidských práv. Z tohoto úhlu pohledu stojí za připomenutí i pasáž zabývající se vztahem hnutí a ideologie. V ní je doslova uvedeno: „*I když konkrétní hnutí bude nejspíše spojováno s určitou ideologií, je třeba zdůraznit, že při výkladu skutkové podstaty § 260 odst. 1 tr. zák. nesmí být pojmy hnutí a ideologie zaměňovány. To lze ilustrovat na příkladu antisemitizmu. Ten je nesporně zločinnou ideologií hlásající nenávist k Židům, nicméně nikoli antisemitizmus jako takový, nýbrž určitou skupinu osob jej hlásající, případně i praktikující, bude možno za splnění dalších shora uvedených podmínek považovat za hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod a hlásá národnostní či náboženskou zášť vůči jiné skupině osob ve smyslu § 260 odst. 1 tr. zák.*“

O několik let později se u nás takové hnutí objevilo a bylo na návrh vlády Nejvyšším správním soudem rozpuštěno. Shodou okolností

v této věci jsem figuroval jako právní zástupce vlády a zpětně musím říci, že tato entita už vykazovala přesně ty znaky, které ve svém stanovisku definovalo zmíněné kolegium Nejvyššího soudu ČR. Totiž že za hnutí se považuje skupina osob alespoň částečně organizovaná, byť třeba formálně neregistrovaná, směřující k potlačení práv a svobod člověka nebo hlásající národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob. Pokud tuto definici zmiňuji, pak mimo jiné proto, že podle mého soudu se v poslední době objevilo několik skupin, na které by dopadala obecně definice hnutí, tedy jsou částečně organizovány a také evidentně hlásají národnostní či náboženskou zášť, takže uvidíme, jak se situace bude vyvíjet v tomto směru. Rozhodně si ale za svůj ideologický program neberou nic konkrétního z toho, co je obsahem *Mein Kampf*. Sice tedy upřímně nenávidí a zřejmě i tendují k potlačování práv těch nenáviděných, ale po svém. Jak se zdá, obsah *Mein Kampf* pro ně není inspirací.

Nechci tím nijak zlehčovat nic, co s nacizmem či s Adolfem Hitlerem nějak souvisí, a už vůbec ne následky, jaké to pro lidstvo mělo. Uznávám i důvody trestnosti popírání genocidy, tedy toho, čemu se také říká Auschwitzltüge. Či obecně zákony na ochranu kolektivní paměti. Byť jsem silně přesvědčen, že je snad možné bránit paměť, případně paměť společně sdílenou proti úmyslnému zpochybňování, ale nikoliv proti tomu, co je jejím opakem. Tedy zapominání. Chápu, že pro mnohé je jakákoliv připomínka nacizmu psychicky stresující a do kategorie takových připomínek může patřit i nové vydání *Mein Kampf*. Ale také nelze pominout vývoj názorů na svobodu slova ani časový odstup. Zřejmě reprezentativní je v této oblasti rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva z roku 1998 ve věci *Lehideaux a Isorni vs. Francie*. Hodně natvrdo je tam podáno, že svoboda slova znamená nejen právo šířit informace, neutrální či pozitivní, ale též informace šokující či pohoršující a zraňující.

To vše na margo případných otázek k legálnosti nynějšího vydání *Mein Kampf*. Pokud by snad někoho ještě napadlo se na to ptát.

Jinak je to s otázkou, jestli má vydání této knihy po více než 90 letech od jejího napsání nějaký jiný smysl, než je předpokládaný zisk. Podle mne ano. Vynechám-li onen čistě komerční důvod, který by ovšem sám o sobě zcela stačil, ale je nejistý, což asi mnohé morální estéty příliš nepotěší, vnímám za sebe i jiný důvod, který by snad bylo možné označit za vyšší, méně materialistický.

Jak jsem řekl, číst *Mein Kampf* pro mne nebylo jednoduché a všechno jsem si to připomněl teď, když jsem knihu znovu četl, abych měl pro tyto řádky autentický dojem. Z doby prvních diskuzí o legálnosti vydání *Mein Kampfu* jsem si zapamatoval i tvrzení, že to byla kniha, která způsobila druhou světovou válku, případně holokaust. Už tehdy jsem to vnímal jako dost nepovedenou frázi a nevěřím tomu argumentu dodnes. Dokonce mám pocit, že to bylo přesně naopak. Nebýt toho všeho, co po napsání téhle knihy v roce 1925 následovalo, nikoho by už dnes asi nezajímala. S jistou dávkou černého humoru by se dalo říct, že Hitler si rozpoutáním druhé světové války a tím vším, co se v jejím průběhu odehrálo, udělal pro *Mein Kampf* upoutávku. Pravda, dost hrůznou. Teprve mnohem později začali ti, kteří *Mein Kampf* četli, tvrdit, že kdyby si ji tehdejší politici přečetli hned po jejím vydání, věděli by, co Hitler chystá, a vše mohlo dopadnout jinak. Ani tomuhle nevěřím, a zmíním ještě proč. Faktem ale je, že posuzováno s vědomostí toho, co se nejdříve v Německu od roku 1933 a později jinde skoro po celém světě dělo, náznaky záměru něco podobného provést se v *Mein Kampfu* dohledat dají.

Předpokládám, že analýzou obsahu a vysvětlením dobového kontextu *Mein Kampfu* se budou zabývat jiní a nepochybně povolanejší. Jak jsem psal, jako čtenáře mne kniha nenadchla. Dle dostupných informací ji Adolf Hitler psal v kriminále, kam ho poslali za zpackaný pokus o státní převrat. Některé pasáže dokonce vypadají, že byly psány nejen ve vězení, ale i za trest. Tak jsou hloupé. Zejména ty, v nichž se zabývá svým mládím a pobytem ve Vídni, kde se mu nijak moc nedařilo. Zřejmě proto, že kromě žvanění nic neuměl. Moje babička, kterou jsem osobně nezažil, ale která i s dědečkem a mým otcem v té době v Mnichově žila, prý při rodinných sešlostech občas zmínila divného, ošuntělého týpka, co mluvil někde na nároží a měl uhrančivé oči. Takhle nějak začínal.

V knize záhy přechází od poněkud uslintaných vzpomínek na nevinné mládí k bilanci či inventuře svých nenávistí, které začal rvát na těch nárožích a které jsou pro něj charakteristické. Ale nejen pro Adolfa Hitlera. Židé, parlament a demokracie vůbec, novináři, Vídeň, humanita, politici, mezinárodní kapitál, marxisté a nakonec i stát, pokud jeho účel dle autora nespočívá v „*zachování a podpořování fyzicky a duchovně stejnorodých živých bytostí*“ (str. 302). Tohle, a mnohé další bylo příčinou úpadku Německa, které hodlal v budoucnu spasit. Zkušenosti, jež jsem získal soužitím s komunistickým

režimem, vyústíjí v závěr, že komunistická idea směřovala k témuž. Udělat z občanů fyzicky a duchovně zglajšaltovanou masu, ideologicky indoktrinovanou a držící hubu. V čele s vůdcem, jímž byl ústřední výbor strany. Což není žádný objev, protože totality si prostě podobné jsou. Vnímám to tak, že pokud vypustím averzi k Židům, případně k Vídni, pro leckteré skupiny v našem státě by to ostatní mohlo být docela zajímavé i dnes. Protože také pohrdají parlamentem a demokracií, novináře moc nemusí, humanita jim připadá jako změkčilost, politici jsou do jednoho zkorumpovaní či jinak zkažení a s tolerancí k jiným rasám, etnikům anebo národnostem mají také potíže. Pravda, teď je moderní říkat, že není problém, pokud nejsou tady. A přitom všem vycházejí z přesvědčení, že kdo nejde s nimi, jde proti nim. Stejně jako autor *Mein Kampf*, bojují proti všem stávajícím a většinově uznávaným hodnotám, čímž se dostáváme k otázce, zda hrozí nebezpečí, že by se nějaká taková totalita opět vyhoupla do sedla, anebo jde o minoritní názory, které prostě k demokracii patří. A když zrovna nějaká forma totality nehrozí u nás, tak jestli někde jinde ano. Kromě této otázky se ale tak dostáváme k náznaku odpovědi, proč je dobré si *Mein Kampf* přečíst. I když to není úplně jednoduché. Nebo se o to alespoň pokusit.

Po rekapitulaci nepřilíš úspěšného juvenilního stadia svého života se kniha zabývá čímsi, co – zpětně hodnoceno – bylo programové prohlášení Adolfa Hitlera. Vyjádření představy autora, jak se dostat k moci ve státě a jak potom s tou mocí naložit. V tom má docela dost podobného s publikací druhého z již zmiňovaných celosvětových vrahů 20. století, tedy Vladimírem Iljičem Leninem.

Jak jsem už napsal, nemyslím, že chybou tehdejších politiků byla neznalost obsahu *Mein Kampf*, protože jinak by věděli, k čemu se Adolf Hitler chystá, a snad mu v tom mohli zabránit. Předpokládám, že tehdejší politici, podobně asi jako ti dnešní, četli cizí politické programy s takovou vírou v jejich pravdivost, jakou měli ve své vlastní politické programy. Tedy jako něco, co se napíše na papír, ale pak se udělá něco zcela, anebo alespoň zčásti jinak. Jinými slovy, asi nikdo z těch, kteří si snad tuto knihu přečetli, a předpokládám, že jich bylo naprosté minimum, nevěřil, že by tohle všechno myslel vážně. Mysleli si, že jde jen o jakousi návnadu na voliče, neboť nikdo nemůže být tak šílený, aby to, co je v *Mein Kampf* vyjádřeno, převedl do reálné politiky. Jak se ukázalo, Adolf Hitler dostatečně šílený byl, ovšem ne zas natolik, aby to ovlivnilo jeho organizační schopnosti

a mimořádný čich pro výběr jemu podobných lumpů, s jejichž pomocí rozjel to, co nakonec rozjel. A nadto nesporný talent vystihnout a popsat to, co chtějí lidé slyšet a za čím půjdou jak ovce zmámené. Což také není žádné unikum, a zrovna v nynějších časech to zkouší kdekdo.

A v tom je z mého pohledu aktuálnost připomínky *Mein Kampf*, a tedy – mnou nahlíženo – smysl a důvodnost jeho vydání. Z mého pohledu se stále nabízí otázka, jestli se dějiny v tomto směru mohou opakovat. Nikoliv ovšem zda se může vyskytnout šílenec, který má nejen podobné záměry, jako měl Adolf Hitler, neboť tací se nepochybně vyskytují, ale zda se mu může podařit zmocnit se vlády ve státě obdobném, jako bylo Německo ve dvacátých a třicátých letech minulého století, se zhruba 80 miliony obyvatel, jinak všeobecně vnímaném jako civilizovaný, a následně rozpoutat něco podobného, jako se podařilo Adolfu Hitlerovi a jeho partě. Přičemž ty miliony obyvatel jsou jen okrajový údaj. Prostě zmocnit se vedení státu, který má navenek demokratické uspořádání a jehož obyvatelstvo v minulosti nevykazovalo znaky přehnané sociální idiocie.

I jen částečná odpověď na tuto otázku je zneklidňující, protože míří nikoliv do Německa, ale do Československa o pár let později. Klement Gottwald byl nepochybně také vrah, možná by se dalo říci, že i masový, ale samozřejmě do Lenina, Hitlera, případně Stalina měl hodně daleko. Nicméně, i jemu a dalším soudruhům se podařilo poměrně úspěšně zblbnout nemalou část české veřejnosti, být velmi úspěšní ve volbách v roce 1946 a pak způsobem, který v té nejobecnější podobě má docela blízko k tomu, co předvedli nacisté po roce 1933, v únoru 1948 ovládnout stát a na dalších 41 let z něj vybudovat totalitní systém. Takže pokud se to i jinému a za jiných okolností povedlo, logicky se nabízí závěr, že se to může povést ještě někomu dalšímu. Samozřejmě že při pečlivém studiu bychom asi objevili i řadu jiných zemí, kde se něco podobného také událo. Napadá mne Itálie po roce 1922 a podobně.

Vím, dá se hovořit o historických souvislostech, jako byla velká hospodářská krize v roce 1929, která v Německu zruinovala střední třídu, o permanentní obavě, že se tam k moci dostanou komunisté, kteří nevypadali o nic lépe, a asi o spoustě dalších okolností, které Hitlerovi dost pomohly. Anebo o znechucení nemalé části obyvatel Československa mnichovskou dohodou, vděčnosti za to, že se na osvobození Československa spolupodílela Rudá armáda, a z toho

plynoucím, byť dle mne iracionálním nárůstu sympatií KSČ. Obecně se prostě dostalo Německo do vážné krize, a Hitler jí využil. A Československo bylo vážnou krizí traumatizováno, a Gottwald toho využil. Je ale do budoucna zaručeno, že se stát nedostane do vážné krize?

Obsah knihy *Mein Kampf* sám o sobě je už dávno *passé* a kromě explicitní nenávisť ke všemu možnému, kterou tu Adolf Hitler prezentuje, nepřináší nic, co by v současné době mohlo být nějak rozumně uchopitelné. Nicméně, je to přehledka jednoduchých vysvětlení složitých příčin a nabídka jednoduchých řešení. A současně i připomínka, že za jistých okolností se může člověk s takovými názory stát tím, kdo ovládá celou zemi. K čemuž si dovolím připojit své přesvědčení, že ti, kteří nabízejí obdobně jednoduchá řešení, jsou špatní proroci a byli by i špatní vůdci. Vždycky. Nejen v případě Adolfa Hitlera. Jednoduchá řešení složitých státních problémů nemohou dlouhodobě nikdy dopadnout jinak než špatně.

Jakkoliv aktuální nositelé nových snadných řešení nemají, pokud jde o problémy samotné, s *Mein Kampfem* nic společného, v rovině základních postojů a způsobů, jak ony nynější problémy řešit, je tomu zcela jinak. Tady je *Mein Kampf* ještě pořád základním etalonem nenávisť, rasizmu a totalitního způsobu myšlení. Samozřejmě, není jediný, ale určitě nejznámější a nejnámější. Takže, přes to, co jsem psal o obtížnosti jeho četby, určitě neškodí si občas připomenout, co už tu jednou bylo a jak až nápadně se to podobá tomu, co tu je i nyní. A v tomhle směru bude *Mein Kampf* ještě dlouho nezastupitelný.

JUDr. Tomáš Sokol

MEIN KAMPF

Předmluva

Dnem 1. dubna 1924 jsem měl na základě rozsudku mnichovského Lidového soudu nastoupit do vězení v Landsberku nad Lechem.

Tím se mi poprvé naskytla po letech nepřetržité práce možnost přistoupit k dílu, které mnozí požadovali a které jsem sám považoval za účelné pro hnutí. Rozhodl jsem se vysvětlit ve dvou dílech nejen cíle našeho hnutí, ale také popsat jeho vývoj. To bude poučnější než náčrt jakéhokoliv doktrinářského pojednání.

Měl jsem přitom také příležitost vylíčit svůj vlastní růst, pokud je to nutné k pochopení jak prvního, tak i druhého svazku a pokud to poslouží k rozptýlení špatných legend, které vytváří židovský tisk o mé osobě.

Obracím se přitom s tímto dílem ne na cizí, nýbrž na ty příslušníky hnutí, kteří mu náležejí svým srdcem a jejichž rozum usiluje o upřímné poučení.

Vím, že člověk se dá získat spíš mluveným slovem než slovem psaným, že každé velké hnutí na tomto světě vděčí za svůj růst spíše velkým řečníkům než písářům.

Nicméně, k soustavnému a jednotnému zastávání nějakého učení je třeba, aby jeho zásady byly napsány navždy. K tomu mají sloužit tyto dva svazky jako stavební kameny, které připojují ke společnému dílu.

Landsberk nad Lechem,
pevnostní věznice

Autor

Věnování

Dne 9. listopadu 1923 ve 12 hodin 30 minut odpoledne padli před Feldhernhalle a na dvoře bývalého ministerstva války v Mnichově v pevné víře ve zmrtvýchvstání svého národa tito muži:

ALFARATH, Felix, obchodník, nar. 5. července 1901
BAURIEDL, Andreas, kloboučník, nar. 4. května 1879
CASELLA, Theodor, bankovní úředník, nar. 8. srpna 1900
EHRlich, Wilhelm, bankovní úředník, nar. 19. srpna 1894
FAUST, Martin, bankovní úředník, nar. 27. ledna 1901
HECHENBERGER, Ant., zámečnick, nar. 28. září 1902
KÖRNER, Oskar, obchodník, nar. 4. ledna 1875
KUHN, Karl, vrchní číšník, nar. 26. července 1897
LAFORTE, Karl, stud. ing., nar. 28. října 1904
NEUBAUER, Kurt, sluha, nar. 27. března 1899
PAPE, Claus von, obchodník, nar. 16. srpna 1904
PFORDTEN, Theodor von der, rada Nejvyššího zemského soudu,
nar. 14. května 1873
RICKMERS, Joh., rytmistr v. v., nar. 7. května 1881
SCHEUBNER-RICHTER, Max Erwin von, Dr. ing., nar. 9. ledna 1883
STRANSKY, Lorenz, rytíř von, inženýr, nar. 14. března 1899
WOLF, Wilhelm, obchodník, nar. 19. října 1898

Takzvané národní úřady odepřely mrtvým hrdinům společný hrob.

Věnuji jim tedy ve společnou upomínku první svazek tohoto díla, které dosvědčili svou krví. Ať vždy svítí na cestu stoupencům našeho hnutí.

Landsberk nad Lechem, pevnostní věznice, 16. října 1924

Adolf Hitler

ÚČTOVÁNÍ

1. kapitola

V RODNÉM DOMĚ

To, že mi osud určil jako rodiště Braunau an Inn, považuji dnes za předurčení šťastné. Toto městečko leží přece na hranici oněch dvou německých států, jejichž opětné spojení se alespoň nám mladým jeví jako životní úkol, který musíme uskutečňovat všemi prostředky!

Německé Rakousko se musí opět stát velkou německou vlastí, a to ne z důvodu nějakých hospodářských úvah. Ne, ne: I kdyby bylo toto sjednocení po hospodářské stránce lhostejné, dokonce i kdyby bylo škodlivé, muselo by se přesto uskutečnit. Stejná krev patří do společné říše. Německý národ nebude mít žádné morální právo na koloniálně-politickou činnost, dokud nebude moci své vlastní syny spojit ve společném státě. Teprve tehdy, až se hranice říše uzavřou i za posledním Němcem, aniž by bylo možné zajistit jeho výživu, vznikne z nouze vlastního národa morální právo na získání cizí půdy. Pluh pak bude mečem a ze slz války vyrostou pro potomky chléb vezdejší. Tak se mi jeví toto pohraniční městečko jako symbol velkého úkolu. I z jiného hlediska se tyčí do dnešní doby a varuje. Více než před sto lety mělo toto nenápadné hnízdo tu přednost, že bylo dějištěm tragického neštěstí celého německého národa a tím je zvěčněno alespoň v análech německých dějin. V době nejhlubšího ponížení naší vlasti tam padl za své milované Německo Johannes Palm, měšťanský knihkupec z Norimberku, zatvrzelý „nacionalista“ a nepřítel Francouzů. Tvrdošíjně odmítal udat své spoluviníky, lépe řečeno hlavní viníky. Tedy jako Leo Schlageter. Byl ovšem také, právě jako tento, denunciován Francii jedním zástupcem vlády. Augsburský policejní ředitel si získal tuto smutnou slávu a dal tak vzor novoněmeckým úřadům v říši pana Severinga.

V tomto městečku na Innu, pozlaceném paprsky mučednictví, bavorském co do krve, rakouském co do státu, bydleli koncem osmdesátých let minulého století moji rodiče; otec svědomitý státní úředník, matka cele zabraná do domácnosti a především oddaná nám dětem a věčně o nás s láskou pečující. Jen málo utkvělo v mých vzpomínkách z této doby,

poněvadž už po několika letech musel otec toto hraniční městečko, které si zamiloval, zase opustit a dát se dolů po Innu, aby nastoupil v Pasově do nového místa; tedy v Německu samém.

Avšak osudem rakouského celního úředníka bylo tehdy „putování“. Již za krátkou dobu přišel otec do Lince a tam nakonec odešel také do penze. Samozřejmě, že to pro starého pána nemělo znamenat „klid“. Jako syn chudého malého domkaře neměl už tenkrát doma stání. Nebylo mu ještě ani třináct let, když si tehdy malý hoch sbalil svůj raneček a utekl z domova do Waldviertlu. Přestože ho zkušení vesničané odrazovali, putoval do Vídně, aby se tam vyučil řemeslu. To bylo v padesátých letech minulého století. Hošík, rozhodnutý vydat se na cestu do nejistoty s třemi zlatkami v kapse. Když ale hochovi bylo sedmnáct, složil tovaryšskou zkoušku, ale nespokojil se s tím. Spíše naopak. Dlouhé období tehdejší nouze, věčné bídy a strastí v něm upevnilo rozhodnutí stát se něčím „lepší“. Zdál-li se být chudému chlapci na vsi kdysi pan farář pojmem veškeré dosažitelné lidské výše, tak nyní tváří v tvář mocně se rozvíjejícímu velkoměstu to byla hodnost státního úředníka. S veškerou houževnatostí hoch „zestárlého“ bídou a žalem se už téměř v dětství zakousl jako sedmnáctiletý do svého nového rozhodnutí a stal se úředníkem. Po téměř třidvaceti letech, myslím, dosáhl svého cíle. Nyní – jak se zdálo – byl splněn také předpoklad pro přísahu, kterou si huďý hoch kdysi složil, totiž: Nevrátit se do milé rodné vesnice dříve, než se někým stane. Teď bylo cíle dosaženo; avšak ve vesnici si už nikdo na někdejšího malého chlapce nepamatoval a jemu samému byla vesnice cizí. Když šel nakonec jako šestapadesátiletý do výslužby, nebyl by přesto snesl ani jediný den jako „zaháleč“. Koupil poblíž hornorakouského města Lambach statek, hospodařil na něm a tak se v koloběhu svého dlouhého, prací vyplněného života vrátil k původu svých otců. V této době jsem si vytvářel své první ideály, vlast, dovádění v přírodě, dlouhá cesta do školy, styk s velmi robustními chlapci, který naplňoval zvláště matku hořkými starostmi – to vše ze mne udělalo všechno jiné než pecivála. Ačkoliv jsem tehdy téměř nepřemýšlel o svém budoucím povolání, lze říci, že mé sympatie v žádném případě nepatřily životní dráze mého otce. Myslím, že jsem už tehdy cvičil svůj řečnický talent ve více či méně důležitých rozhovorech se svými kamarády. Stal jsem se malým náčelníkem, který se tehdy snadno a dobře učil, jinak ale byl poměrně obtížně zvladatelný. Poněvadž jsem se ve volném čase učil zpěvu v mužském klášteře v Lambachu, opájel jsem se velmi

často slavnostní nádherou mimořádně skvělých církevních slavností. Co bylo přirozenější než to, že se mi nyní zdál, podobně jako kdysi mému otci malý vesnický pan farář, být vrcholným ideálem pan opat. Ale aspoň občas se to stávalo. Když ale pan otec z pochopitelných důvodů neoceňoval řečnický talent hádavého hochy tak, aby z toho snad vyplynuly příznivé důsledky pro jeho ratolest, nemohl také přirozeně mít pochopení pro podobné mladické myšlenky. Starostlivě asi pozoroval tento rozpor přírody. Skutečně se pak velmi brzy ztrácela také dočasná touha po tomto povolání, aby uvolnila místo nadějším více odpovídajícím mému temperamentu. Při prohrabávání otcovy knihovny jsem našel různé knihy vojenského obsahu, mezi nimi i lidové vydání *Německo-francouzské války 1870–1871*. Byly to dva svazky ilustrovaného časopisu z těchto let, které se nyní staly mojí četbou. Netrvalo dlouho a velký hrdinský boj se pro mne stal největším vnitřním zážitkem. Od nynějška jsem horoval stále více pro všechno, co nějak souviselo s válkou nebo s vojenstvím.

Ale také v jiném ohledu to mělo pro mne být významné. Poprvé se mi, i když ne zcela jasně, vnucovala otázka, zda a jaký je rozdíl mezi bojujícími Němci a těmi druhými? Pročpak také Rakousko nebojovalo v této válce, proč ne otec a všichni ti ostatní?

Cožpak nejsme totéž, co všichni ostatní Němci? Nepatříme snad všichni k sobě? Tento problém začal poprvé vrtat v mém malém mozku. S vnitřní závistí jsem musel poslouchat odpovědi na opatrné otázky, že ne každý Němec má to štěstí patřit k Bismarckově říši. To jsem nemohl pochopit.

x x x

Měl jsem studovat. Z celé mé podstaty a ještě více z mého temperamentu usuzoval otec, že humanistické gymnázium by bylo v protikladu k mým vlohám. Podle něho by lépe vyhovovala reálka. V tomto názoru byl utvrzován zvláště zřejmým nadáním ke kreslení – předmětu podle jeho přesvědčení na rakouských gymnáziích zanedbávaným. Snad to byla ale také jeho vlastní těžká celoživotní práce, která také spoluurčila, že humanistické studium bylo v jeho očích nepraktické, a tudíž méněcenné. Zásadně ale bylo projevem jeho vůle, že tak jako on, bude, ba musí být i jeho syn státním úředníkem. Jeho trpké mládí způsobilo, že se zcela přirozeně jevilo to, čeho dosáhl, o to větším, nakolik to bylo přece výlučně výsledkem jeho železné vůle a vlastní činorodosti. Byla to pýcha člověka,

jenž se vlastní silou vypracoval, která ho přiměla k vůli dostat i svého syna do stejného a snad i vyššího postavení v životě, a to o to více, že přece se svojí pílí dokázal svému dítěti tolik ulehčit tuto cestu.

Myšlenka odmítnutí toho, co bylo kdysi celým jeho životem, se mu jevila nepochopitelnou. A tak bylo rozhodnutí otce jednoduché, určité a jasné a z jeho pohledu samozřejmé. Nakonec by se zdálo jeho panovačné povaze, která se utvářela v trpkém existenčním boji, zcela nesnesitelné ponechat konečné rozhodnutí chlapci samotnému, v jeho očích nezkušenému a tím ještě nezodpovědnému. Také by se to nehodilo k jeho chápání povinnosti, byla by to špatná a zavrženíhodná slabost náležité otcovské autority pro další život dítěte.

Ale přece tomu mělo být jinak. Poprvé v mém životě jsem byl jako sotva jedenáctiletý zahrán do opozice. Jak tvrdý a rozhodný chtěl otec být v prosazování svých plánů a úmyslů, tak zarytě a vzpurně odmítal jeho syn myšlenku, která mu vůbec nebo jen málo vyhovovala. Nechtěl jsem být úředníkem. Ani domluvy, ani „vážné“ námitky nemohly na tomto odporu něco změnit. Nechtěl jsem být úředníkem, ne a ještě jednou ne. Všechny pokusy vzbudit líčením z vlastního otcova života lásku nebo chuť k tomuto povolání se obrátily v opak. Bylo mi zle a zíval jsem již při myšlence, že budu muset jednou sedět v kanceláři jako nesvobodný muž! Nebýt pánem svého času, nýbrž muset stěsnat obsah celého svého života do vyplňovaných formulářů. Jaké myšlenky to mohlo vyvolávat u hochy, který byl opravdu všechno jiné než „hodný“ v běžném smyslu slova! Velmi snadné učení ve škole mi poskytovalo tolik volného času, že mě vidělo častěji slunce než pokoj. Jestliže mi politici protivníci prozkoumávají s laskavou pozorností můj život až do doby mého tehdejšího mládí, aby mohli s úlevou konstatovat, jak nesnesitelné kousky vyváděl tento „Hitler“ už v mládí, tak děkuji nebesům, že mi ještě i teď něco poskytují ze vzpomínek této šťastné doby. Louka a les byly tehdy bojištěm, na kterém se řešily vždy přítomné „rozpory“. Na tom nemohla nyní nic změnit ani reálka. Ovšem nyní musel být vybojován jiný protiklad.

Pokud otcův úmysl udělat ze mne státního úředníka stál pouze proti mému zásadnímu odporu k úřednickému povolání, byl konflikt únosný. Mohl jsem se se svými vnitřními názory držet trochu zpátky, nemusel jsem přece hned odmítnout. Abych se vnitřně uklidnil, stačilo mi vlastní pevné odhodlání nestát se později úředníkem. Toto odhodlání bylo ale nezměnitelné. Těžší byla otázka, kdy proti plánu otce nastoupí můj vlastní

plán. Stalo se to už ve dvanácti letech. Jak se to stalo, dnes už sám nevím, ale jednoho dne mi bylo jasné, že bych se chtěl stát malířem, akademickým malířem. Můj talent na malování byl nesporný, byl přece důvodem toho, že mne otec dal na reálku, ovšem nikdy by byl nepomyslel na to, dát mne v tomto povolání vyškolit. Naopak. Když jsem poprvé dostal otázku – už po odmítnutí otcovy oblíbené myšlenky – čím se tedy sám vlastně chci stát – a vyrukoval dosti bezprostředně se svým pevným rozhodnutím, otec nejprve oněměl. „Malíř? Akademický malíř?“ Pochyboval o mém rozumu, myslel snad také, že špatně slyšel nebo špatně rozuměl. Ovšem když si to vyjasnil a vycítil vážnost mého úmyslu, vzepřel se tomu s plnou rozhodností své bytosti. Jeho rozhodnutí tu bylo velmi jednoduché, přičemž nějaké zvažování mých snad opravdu existujících schopností nepřicházelo v úvahu. „Akademický malíř, ne, dokud žiji, nikdy.“ Poněvadž ale jeho syn nejspíš zdědil některé jiné jeho vlastnosti, zdědil asi i tvrdohlavost. Jenom přirozeně v opačném smyslu. Obě strany trvaly na svém. Otec neopustil své „nikdy“ a já jsem posílil své „přesto“.

Toto vše mělo málo potěšitelné následky. Starý pán zahořkl a já, ač jsem ho velmi miloval – také. Otec mi zakázal jakoukoli naději, že bych se učil malířem. Já jsem šel o krok dál a prohlásil jsem, že se tedy už vůbec nechci učit. Poněvadž jsem ale s podobnými prohlášeními přece jen neuspěl, starý pán se chystal prosazovat bezohledně svoji autoritu. Napříště jsem mlčel, ale svoji hrozbu jsem uskutečnil. Myslel jsem, že až otec uvidí nedostatečný pokrok v reálce, bude mě muset chtít nechtě pustit k mému vysněnému štěstí.

Nevím, zda by tento výpočet souhlasil. Jistý byl jen můj neúspěch ve škole. Co mě bavilo, to jsem se učil, především všechno, co bych podle svého názoru později jako malíř mohl potřebovat. Co se mi z tohoto hlediska zdálo bezvýznamné, nebo mě jinak nepřitahovalo, to jsem dokonale sabotoval. Má vysvědčení z této doby představovala vždy extrémy – podle předmětu a jeho ocenění. Vedle „chvalitebný“ a „výborný“ také „dostatečný“ a „nedostatečný“. Daleko nejlepší byly mé výkony v zeměpise a ještě lepší ve světových dějinách. Dva oblíbené předměty, v nichž jsem ve třídě vedl. Když se nyní zkoumavě dívám po tolika letech na výsledek té doby, považuji dvě skutečnosti za zvláště významné:

Za první: Stal jsem se nacionalistou. Za druhé: Naučil jsem se chápat dějiny podle jejich smyslu.

Staré Rakousko bylo „národnostním státem“. Příslušník Německé říše

nemohl celkem vzato – alespoň tehdy – vůbec pochopit význam této skutečnosti pro každodenní život jednotlivce v takovém státě. Po nádherném vítězném tažení hrdinných armád v německo-francouzské válce se lidé pozvolna stále více odcizovali německví, v zahraničí částečně nebyli schopni ho ocenit a částečně také už asi ho ocenit nemohli. Zchátralá monarchie se zaměřovala zvláště ve vztahu k rakouským Němcům na v jádru zdravý národ.

Lidé nechápali, že nemít Němci v Rakousku skutečně nejlepší krev, nikdy by nebyli mohli mít sílu, vtisknout svou pečeť 52milionovému státu natolik, že právě v Německu vzniklo mylné mínění, že Rakousko je stát německý. Nesmysl s nejtěžšími důsledky, ale přece jen skvělé vysvědčení pro deset milionů Němců ve východní marce. O věčném a neúprosném boji o německý jazyk, o německé škole a o německé podstatě mělo potuchu jen zcela málo Němců z říše. Teprve dnes, kdy je tato smutná bída vnucována milionům našeho národa v říši, která pod cizím panstvím sní o společné vlasti a touží po ní, pokoušejí se udržet svaté právo na mateřský jazyk, teprve dnes je chápáno v širším smyslu, co znamená nutnost bojovat za svoji národní podstatu. Nyní snad dokáže někdo změřit velikost německví ze staré východní marky, která, odkázána sama na sebe, po staletí bránila říši nejprve na východě, aby konečně udržela německou jazykovou hranici v rozdrobené malé válce v době, kdy se říše snad zajímala o kolonie, ale ne o vlastní maso a krev před svými dveřmi. Jako vždy a všude v každém boji byly také v jazykovém boji tíž vrstvy: bojovníci, vlašníci a zrádci.

Už ve škole začalo toto prosívání. Neboť, a to je to nejpozoruhodnější v jazykovém boji snad vůbec, že jeho vlny snad nejtíže omývají právě školu jako místo výchovy příští generace. Tento boj je veden o dítě a k dítěti směřuje první výzva tohoto boje: „Německý hochu, nezapomeň, že jsi Němec, dívko, pamatuj, že se máš stát německou matkou!“

Kdo zná duši mládeže, ten dokáže pochopit, že právě ona poslouchá takovýto bojový pokřik nejradostněji. V rozličných formách pak vede tento boj svým způsobem a svými zbraněmi. Odmítá zpívat neněmecké písně, horuje o to více pro německou hrdinnou velikost, čím více se pokoušejí ji této velikosti odcizit; sbírá haléře odtržené od úst pro bojový poklad velkých. Neuvěřitelně dobře slyší neněmeckého učitele a je zároveň neústupná; nosí zakázané znaky vlastní národní podstaty a je šťastná, když je za to potrestána nebo dokonce bita. Je tedy v malém věrným odrazem

velkých, jen je často lepšího a upřímnějšího smýšlení.

Také já jsem měl kdysi možnost už v poměrně raném mládí účastnit se národnostního boje starého Rakouska. Sbíralo se na jižní marku a školský spolek, smýšlení se zdůrazňovalo chrpami a černo-červeno-žlutými barvami, zdravilo se „Heil“ a místo císařské hymny se zpívalo raději „Deutschland über alles“, přes varování a tresty. Hoch byl přitom politicky školen v době, kdy příslušník tak zvaného národnostního státu většinou věděl už jen málo o své národnosti a znal jen řeč. Že jsem už tehdy nepatřil k vlažným, se rozumí samo sebou. V krátké době jsem se stal fanatickým „německým nacionálem“, přičemž toto ovšem není identické s naším dnešním stranickým pojmem.

Tento vývoj postupoval u mne velmi rychle, takže jsem dospěl už v patnácti k chápání rozdílu mezi dynastickým „patriotizmem“ a lidovým „nacionalizmem“ a znal jsem tehdy už jen to druhé.

Pro toho, kdo se nikdy nenamáhal se studiem vnitřních vztahů habsburské monarchie, nemusí už být takový postup zcela jasný. Jen vyučování světových dějin ve škole v tomto státě muselo položit základ tohoto vývoje, neboť specifické rakouské dějiny existují přece jenom v nepatrné míře. Osud tohoto státu je tak spojen se životem a růstem celého němectví, že odlučování dějin německých od dějin rakouských se zdá zcela nemyslitelné. Ano, když se Německo nakonec začalo dělit na dvě mocenské sféry, stalo se právě toto rozdělení německými dějinami.

Zdá se, že císařské insignie někdejší říšské nádhery, uchovávané ve Vídni, působí nadále jako podivuhodné kouzlo, jako záruka věčného společenství.

Živelný výkřik německorakouského lidu ve dnech zhroucení habsburského státu po sjednocení s německou mateřskou zemí byl jen výsledkem touhy po tomto návratu do nikdy nezapomenutého otcova domu, která dřímala hluboko v srdcích veškerého lidu. Toto by nebylo nikdy vysvětlitelné, kdyby dějinná výchova každého jednotlivého rakouského Němce nebyla bývala příčinou takové všeobecné touhy. V ní je pramen, který nikdy nevysychá; který zvláště v časech zapomnění bude šeptat stále znovu tichou vzpomínku na minulost a tím i připomínku nové budoucnosti, a to nehledě na momentální blahobyt.

Vyučování světových dějin na tak zvaných středních školách spočívá ovšem také dnes ještě ve zlé vůli. Málo učitelů chápe, že cíl právě vyučování dějepisu nemůže nikdy spočívat v memorování a polykání dějinných

dat a událostí, že nezáleží na tom, zda hoch přesně ví, kdy se ta či ona bitva odehrála, kdy se nějaký vojevůdce narodil, nebo dokonce kdy nějakému většinou velmi bezvýznamnému monarchovi dali na hlavu korunu jeho předků. Ne, dobrý bože, na tom pramálo záleží.

Učit se dějepisu znamená hledat a nalézat ty síly, které jsou příčinou oněch působení, které máme potom před očima jako dějinné události.

Umění číst a také učit se znamená i v tomto případě zapamatovat si podstatné a zapomenout nepodstatné.

Bylo snad určující pro celý můj další život, že mi kdysi štěstí dopřálo takového učitele dějepisu, který jako jeden z mála dokázal uplatnit toto hledisko jako rozhodující při vyučování i zkouškách. V mém tehdejší profesorovi dr. Leopoldu Petschovi na reálce v Linci byl tento požadavek ztělesněn skutečně ideálním způsobem. Starý pán dobromyslného, ale také sebejistého vystupování, nás dokázal nejen upoutat oslnující výřečností, ale i opravdu strhnout. Ještě dnes si vzpomínám v tichém pohnutí na šedovlasého muže, který nám někdy v ohni svého líčení dával zapomenout na přítomnost a přičaroval nám minulé doby. Suchou dějinnou vzpomínku z mlžného závoje tisíciletí přetvářel v živou skutečnost. Seděli jsme pak často planouce nadšením, někdy dokonce dojati k slzám.

Štěstí bylo o to větší, když tento učitel dokázal z přítomnosti osvětlit minulé, děje z minulosti, ale zase vyvodit důsledky pro přítomnost. Více než kdo jiný měl také pochopení pro všechny každodenní problémy, které námi tehdy hýbaly. Náš malý nacionální fanatismus se stal prostředkem naší výchovy. Nejednou apeloval na náš pocit národní hrdosti a už jen tím si zjednal u nás výrostků pořádek. A toho nebylo možno dosáhnout jinými prostředky. Tento učitel udělal z dějepisu můj oblíbený předmět. Ovšemže jsem se stal už tehdy mladým revolucionářem, čehož on snad dosáhnout nechtěl. Kdopak by také mohl pod vedením takového učitele studovat německé dějiny a nestát se nepřitelem státu, jehož panovnický dům tak neblahým způsobem ovlivňoval osudy národa? Kdo nakonec mohl ještě zachovávat věrnost císaři a dynastii, která v minulosti i přítomnosti neustále zrazovala věc německého národa kvůli svému prospěchu? Nevěděli jsme snad už jako chlapi, že tento rakouský stát nechoval lásku k nám Němcům a chovat ani nemohl?

Dějinné poznání o činnosti habsburského domu bylo ještě podepřeno každodenními zkušenostmi. Na severu a na jihu rozežíral cizí národnostní jed tělo našeho národa a Vídeň sama se stávala stále více neněmeckým

městem. „Arcidům“ se čechizoval, kde to jen bylo možné, a byla to pěst bohyně věčného práva a neúprosné odplaty, která nechala arcivévodu Františka Ferdinanda, největšího nepřítele rakouského němectví, padnout kulkou, kterou on sám ulil. On byl přece hlavním patronem slavizace Rakouska, potvrzené shora dolů!

Obrovské byly zátěže, které dopadaly na německý lid, neslýchané byly jeho oběti na daních a krvi, a přesto musel každý, kdo nebyl úplně slepý, poznat, že to všechno by bylo zbytečné. Obzvláště bolestivá byla přítom pro nás skutečnost, že celý tento systém byl morálně kryt svazkem s Německem, čímž bylo pomalé vyhubení němectví do jisté míry sankcionováno Německem samým. Habsburské pokrytectví, které dokázalo navenek vzbudit zdání, jako by Rakousko bylo stále ještě německým státem, prohlubovalo nenávist vůči tomuto domu až k rozhořčení a zároveň opovržení. Jenom „povolání“ v říši samé nic z toho neviděli. Jako ranění slepotou kráčeli po boku mrtvoly a domnívali se, že v příznacích tlení objevili dokonce ještě příznaky „nového“ života. V neblahém spojení mladé říše s rakouským rádobý státem spočíval zárodek pozdější světové války a také zhroucení. Budu se muset v průběhu této knihy zabývat tímto problémem ještě důkladněji. Zde postačí konstatování, že jsem v podstatě už v nejranějším mládí došel k názoru, který mne už nikdy neopustil, nýbrž se ještě prohloubil. Že totiž zabezpečení němectví předpokládalo zničení Rakouska a že nadále národní cit není ničen identicky s dynastickým patriotizmem. Že především habsburský arcidům byl určen k neštěstí německého národa. Už tehdy jsem vyvodil důsledky z tohoto poznatku: vřelou lásku k mé německo-rakouské vlasti, hlubokou nenávist vůči rakouskému státu.

x x x

Způsob historického myšlení, kterému mě naučili ve škole, už mě v dalších letech neopustil. Světové dějiny se mi stále více stávaly nevyčerpatelným pramenem pro pochopení historického konání v přítomnosti, tedy pro politiku. Přitom ji nechci „poučovat“, nýbrž ona musí učit mne. Jestli jsem se stal tak brzy „revolucionářem“ politickým, měl jsem se jím stejně brzy stát i v oblasti umění.

Hornorakouské zemské hlavní město nemělo tehdy špatné divadlo. Hrávalo se celkem všechno. Ve dvanácti letech jsem viděl poprvé *Viléma Tella*, o několik měsíců později první operu v mém životě, *Lohengrina*.

Rázem mě upoutala. Mladistvé nadšení pro bayreuthského mistra neznalo hranic. Stále znovu mne to přitahovalo k jeho dílům a dnes považuji za zvláštní štěstí, že mi skromnost provinční inscenace dala možnost pozdější gradace.

To vše upevnilo zvláště po překonání klackovských let (což u mne probíhalo velmi bolestně) můj nejnítěrnější odpor k povolání, které pro mne zvolil otec. Stále více jsem nabýval přesvědčení, že bych jako úředník nikdy nebyl šťastný. Od té doby, co už uznávali moje malířské nadání i v réalce, bylo mé rozhodnutí tím pevnější. Na tom už nemohly nic změnit prosby ani hrozby. Chtěl jsem se stát malířem a za žádnou cenu ne úředníkem. Zvláštní bylo jen to, že s přibývajícimi lety se dostavil rostoucí zájem o architekturu. Považoval jsem to tehdy za samozřejmé doplnění mých malířských schopností a měl jsem nejen vnitřní radost z tohoto rozšíření mého uměleckého rámce. Že by tomu mohlo být někdy jinak, jsem netušil.

X X X

Otázka mého budoucího povolání měla být nyní přece jen rychleji rozhodnuta, než jsem předtím očekával.

Ve třinácti letech jsem ztratil náhle otce. Mrtvice postihla jinak ještě statného pána a ukončila naprosto bezbolestným způsobem jeho zemskou pouť a nás všechny uvrhla do nejhlubší bolesti. To, po čem nejvíce toužil – pomoci svému dítěti vybudovat existenci, aby mu ulehčil svoji vlastní hořkou cestu k povolání – se mu tehdy asi nepovedlo. Jen on sám, i když zcela nevědomě, dal základ jeho budoucnosti, kterou jsme ani jeden nechápali. Nejprve se při pohledu zvenku nic nezměnilo. Matka se cítila zavázána řídit moji výchovu dále, jak si otec přál, tj. nechat mě vystudovat pro úřednickou dráhu. Já sám jsem byl víc než kdykoli předtím rozhodnut nestát se úředníkem za žádnou cenu. Jak se vzdalovala střední škola co do látky a vzdělání mému ideálu, stával jsem se vnitřně lhotejnějším. Tu mi náhle přišla na pomoc nemoc a za několik měsíců... rozhodla o moji budoucnosti a o sporné otázce otcovského domu. Moje těžká plicní choroba přiměla lékaře poradit mé matce co nejdůrazněji, aby mne za žádných okolností nedávala do kanceláře. Rovněž návštěva reálky musela být na rok přerušena. Po čem jsem v tichosti tak dlouho toužil, za co jsem vždy bojoval, stalo se – teď po této události naráz – téměř samo sebou

skutečností. Pod dojmem mé nemoci matka konečně svolila, že mne vezme později z reálky a nechá mě navštěvovat akademii. Byly to nejšťastnější dny mého života, které mi připadaly skoro jako sen a pouhým snem mělo také všechno zůstat. O dva roky později náhlá smrt matky všechny ty krásné plány zhatila. Byl to závěr dlouhé, bolestivé nemoci, kdy od počátku nebyla velká naděje na vyléčení. Přesto mě ta rána strašlivě postihla. Otce jsem ctil, matku jsem však miloval.

Nouze a tvrdá skutečnost mě nyní nutily k rychlému rozhodnutí. Skromné prostředky po otci byly z velké části vyčerpány těžkou nemocí matky; sirotčí penze, která mi příslušela, nestačila ani na živobytí, takže jsem byl nyní nucen sám si nějakým způsobem vydělávat na chléb.

S kufrem prádla a šatů v ruce, s neotřesitelnou vůlí v srdci jsem jel do Vídně. Doufal jsem, že si na osudu vymohu to, co se podařilo otci před padesáti lety. Také já jsem se chtěl „někým“ stát, ovšem v žádném případě úředníkem.

2. kapitola

LÉTA UČENÍ A STRÁDÁNÍ VE VÍDNI

Když matka zemřela, učinil už osud v jednom ohledu své rozhodnutí. V posledních měsících matčiny nemoci jsem jel do Vídně složit zkoušky na akademii. Vydal jsem se na cestu vyzbrojen tlustým balíkem kreseb a s přesvědčením, že zkoušku složím hravě. Na realce jsem byl daleko nejlepší kreslíř ve třídě; od té doby se mé schopnosti ještě zcela mimořádně vyvíjely, takže moje vlastní spokojenost mě činila hrdým a šťastným a dávala mi naději na to nejlepší. Jediný mráček se někdy objevil: Můj kreslířský talent předčil talent malířský, zvláště ve všech oblastech architektury. Stejnou měrou vzrůstal můj zájem o stavební umění. To ještě urychlila moje první dvoutýdenní návštěva Vídně v necelých šestnácti letech. Odjel jsem tam, abych studoval obrazárnu Dvorního muzea, ale měl jsem oči téměř jen pro muzeum samotné. Běhal jsem celé dny až do pozdní noci od jedné pamětihodnosti ke druhé, byly to vždy pouze stavby, které mne upoutaly v první řadě. Celé hodiny jsem tak mohl stát před operou, hodiny jsem obdivoval parlament; celá Ringstrasse na mne působila jako kouzlo z *Tisíce a jedné noci*.

Nyní jsem tedy byl v tomto krásném městě podruhé a čekal jsem, hořic netrpělivostí, ale i hrdou nadějí na výsledek přijímací zkoušky. Byl jsem tak přesvědčen o úspěchu, že mě odmítnutí zasáhlo jako náhlý blesk z čistého nebe. A přece tomu tak bylo. Když jsem byl představen rektorovi a přednesl mu prosbu o vysvětlení důvodů, které vedly k nepřijetí na všeobecnou malířskou školu na akademii, ujistil mě ten pán, že z mých přinesených kreseb jednoznačně vyplývá, že se nehodím na malířství, nýbrž zřejmě na architekturu, jak ukazují moje schopnosti; malířská škola pro mne nepřipadá v úvahu, nýbrž škola architektury na akademii. To, že jsem dosud nenavštěvoval ani stavitelskou školu, ani jiné vyučování architektury nelze vůbec pochopit. Zdrčen jsem opustil nádhernou Hansenovu stavbu na Schillerově náměstí a poprvé jsem ve svém mladém životě byl znepráten se sebou samým. To, co jsem uslyšel o svých schopnostech, bylo jako oslnivý blesk. Najednou, jako by to odhalilo rozpor,

kterým jsem už dávno trpěl, aniž bych mohl říci proč a nač.

Za několik dnů jsem věděl už i sám, že budu stavitelem. Cesta byla ovšem neslýchaně těžká, protože to, co jsem na realce ze vzdoru zameškal, se mi trpce vymstilo. Návštěva školy architektury na akademii byla závislá na návštěvě stavební školy na technice a vstup do této byl podmíněn složenou maturitou na střední škole. To vše mi úplně chybělo. Podle lidské úvahy nebylo už splnění mého uměleckého snu možné. Když jsem jel po smrti matky do Vídně, potřetí a tentokrát na mnoho let – vrátil se mi mezitím klid a rozhodnost. Dřívější vzdor se zase vrátil a zaměřil se s konečnou platností na můj cíl. Chtěl jsem být stavitelem a překážky tu nejsou proto, aby se před nimi kapitulovalo, ale aby se překonávaly. A překonávat tyto překážky jsem chtěl s obrazem otce před očima. Toho otce, který se kdysi vypracoval z chudého vesnického chlapce a ševcovského učedníka na státního úředníka. Tak byla půda pod mýma nohama přece jen už lepší, možnost boje o tolik lehčí, a co se mi tehdy jevilo jako tvrdý osud, chválím dnes coby moudrost prozřetelnosti. Tím, že mě vzala do náručí bohyně nouze a často mi hrozila rozmačkáním, rostla vůle k odporu a nakonec zvítězila vůle.

Tehdejší době děkuji za to, že jsem se stal tvrdým a mohu být tvrdým. A ještě více ji chválím za to, že mne vytrhla z jalovosti pohodlí mého života, že vytáhla matčina mazlíčka z měkkých peřin a za matičku mi určila paní Starost, že jej vzpouzejícího se hodila do světa bídy a chudoby, a dala mu tak poznat ty, za které bude později bojovat.

x x x

V této době se mi otevřely oči na dvě nebezpečí, která jsem předtím podle jména sotva znal, v žádném případě ne v jejich nejstrašnějších významu pro existenci německého lidu: marxismus a židovství.

Vídeň – město, které je pro mnoho lidí pojmem pro veselost, slavnostní prostor spokojených lidí – je pro mne bohužel jen živou vzpomínkou na nejsmutnější dobu mého života. Ještě i dnes může toto město ve mně vzbudit jen smutné vzpomínky. Pět let bídy a strasti je pro mne skryto ve jméně tohoto města. Pět let, kdy jsem si nejprve vydělával na chléb jako pomocný dělník, pak jako drobný malíř; na svůj opravdu skromný chléb, kterého nikdy nebylo dost k utišení obvyklého hladu. Byl tehdy mým věrným strážcem, který mě jako jediný téměř nikdy neopouštěl, který se

se mnou poctivě o všechno dělil. Každá kniha, kterou jsem získal, podněcovala jeho účast. Při návštěvě opery mi dělal společnost celé dny, byl to neustálý boj s mým nemilosrdným přítelem.

A přece jsem se v té době naučil tolik jako nikdy předtím. Mimo mého stavitelského umění a občasné návštěvy opery zaplacenou odtržením si od úst, jsem měl pouze jediného přítele – knihy.

Četl jsem tehdy neskutečně mnoho. A to důkladně. Čas, který mi zbyl po práci, byl věnován beze zbytku mému studiu. Za pár let jsem si tak vytvořil základy vědění, ze kterých čerpám ještě dnes. Ale ještě mnoho jiného. V této době se utvářel můj obraz světa a světový názor, který se stal žulovým fundamentem mého dnešního jednání. Jen málo jsem se potřeboval doučit k tomu, co jsem si kdysi vytvořil, měnit jsem nemusel nic. Naopak. Dnes pevně věřím tomu, že se obecně veškeré tvůrčí myšlenky objevují zásadně už v mládí. Pokud takové člověk má. Rozlišuji mezi moudrostí stáří, která spočívá jen ve větší důkladnosti a opatrnosti, což je výsledkem zkušenosti dlouhého života, a genialitou mládí, které v nevyčerpatelné plodnosti sype myšlenky a nápady a nemůže je hned ani zpracovat, protože jich je takové množství. Dodává stavební materiál a plány do budoucna, z nichž si moudřejší stáří bere kameny, otesává je a provádí stavbu, pokud tak zvaná moudrost stáří neudusila genialitu mládí.

X X X

Život, který jsem vedl až dosud v otcovském domě, se jen málo lišil, nebo vůbec nelišil od života všech ostatních. Mohl jsem bezstarostně očekávat nový den a žádný sociální problém pro mne neexistoval. Prostředí mého mládí se skládalo z maloměstských kruhů, tedy ze světa, který má jen málo styků se skutečným dělníkem rukou. Neboť – ať se to zdá na první pohled sebepodivnější – propast mezi těmito hospodářsky nijak skvěle postavenými vrstvami a dělníkem pěsti je často hlubší, než se zdá. Důvod tohoto, řekněme téměř nepřátelství, vězí v obavách jedné společenské skupiny, která se teprve nedávno povznesla nad úroveň dělníků rukou, že klesne opět do starého, málo váženého stavu, nebo alespoň že k němu bude ještě počítána. K tomu přistupuje ještě odporná vzpomínka na kulturní bídu této nižší třídy, častá vzájemná hrubost, přičemž vlastní i sebenížší postavení ve společenském životě by jakýkoliv styk s touto překonanou kulturní a životní úrovní nesnesitelně zatížil.

Tak se stává, že člověk často výše postavený přistupuje ke svému

bližnímu neméně zaujatě, než by tak učinil povýšenec. Neboť povýšenec je zkrátka každý, kdo se vlastní čínorodostí probouje ze svého dosavadního životního postavení do postavení vyššího. Nakonec ale často v tomto velmi tvrdém boji odumře soucit. Bolestný zápas o vlastní existenci zabíjí cit pro bídu těch, kteří zůstávají pozadu. V tomto ohledu měl se mnou osud soucit. Tím, že mne přinutil vrátit se do tohoto světa chudoby a nejistoty, který mě během svého života opustil, sňal mi s očí klapky omezené maloměstské výchovy. Teprve nyní jsem poznal lidi, naučil jsem se rozlišovat pouhé zdání nebo brutální zevnějšek od vnitřního jádra.

Vídeň patřila už na přelomu století k sociálně nevýhodným městům. Skvělé bohatství a odpudivá bída se střídaly v drsných proměnách. V centru a ve vnitřních okresech pulzoval život dvaapadesátimilionové říše se vším povážlivým kouzlem mnohonárodního státu. Oslňující nádhera dvora působila jako magnet na bohatství celého státu. K tomu ještě přistupovala silná centralizace habsburské monarchie jako takové. Ta skýtala jedinou možnost jak udržet tuto národnostní kaši v pevné formě. Důsledkem toho byla mimořádná koncentrace vysokých a nejvyšších úřadů v hlavním a rezidenčním městě.

Ale Vídeň byla nejen politickou a duchovní centrálou staré podunajské monarchie, nýbrž i centrálou hospodářskou. Proti armádě vysokých důstojníků, státních úředníků, umělců a učenců stála ještě větší armáda dělníků, proti bohatství aristokracie krvavá chudoba. Před paláci na Ringstrasse se potulovaly tisíce nezaměstnaných a pod touto VIA TRIUMPHALIS starého Rakouska bydleli v přitímí a v bahně kanálů bezdomovci.

V málokterém německém městě se dala lépe studovat sociální otázka než ve Vídni. Ale nesmíme se klamat. Toto „studování“ nesmí probíhat shora dolů. Kdo se sám nenalézá v kleštích této škrtící zmiže, nikdy nepozná její jedovaté zuby. V opačném případě se z toho vyvine jen jalový žvást nebo prolhaná sentimentalita. Obojí škodí. Jedno proto, že nikdy nedokáže proniknout k jádru problému, druhé si problému nepovšimne. Nevím, co je zhoubnější. Nevšimat si sociální bída, jak to činí většina lidí obdařených štěstím a také ti, kteří se pozvedli vlastní zásluhou, anebo nafoukaná a někdy zase dotěrná netaktnost, ale vždy milostivá blahosklonnost jistých lidí v nažehlených sukních a kalhotách. Tito lidé hřeší každopádně více, než jsou ve svém rozumu bez instinktů schopni pochopit. Výsledek jejich „sociálního smýšlení“ je pak k jejich údivu nulový.

Častěji ale je výsledkem dokonce rozhořčené odmítání, což je pociťováno jako důkaz nevděčnosti lidu. Že s tím ale nemá sociální činnost vůbec co dělat, především že nemá nárok na díky, protože neuděluje přece žádné milosti, nýbrž má zjednávat práva – to v těchto hlavách svítne jen s nelibostí. Byl jsem ušetřen takového poznání sociální pomoci. To, že mne bída vrhla do začarovaného kruhu svého utrpení, neznamenalo, jak se zdá, pozvánku k „učení“, ale spíše znamení toho, že jsem měl být zkoušen. Nebyla to její zásluha, že pokusný králík přece jen přestál operaci ve zdraví.

x x x

Pokouším-li se nyní popsat řadu svých tehdejších pocitů, nemůže tento popis být ani jen přibližně úplný. Chci vylíčit jen ty nejpodstatnější a pro mne nejotřesnější dojmy s těmi několika ponaučeními, která jsem z nich už v té době vyvodil.

Nebylo pro mne tehdy většinou příliš těžké sehnat práci jako takovou, ale protože jsem nebyl vyučen řemeslu, musel jsem se pokusit vydělat si na živobytí jako tak zvaný pomocný dělník či příležitostný dělník.

Postavil jsem se přitom na stranu všech těch, kteří stírají prach Evropy ze svých nohou s neúprosným předsevzetím, že si v novém světě založí novou existenci a vydobudou si novou vlast. Odpoutání od všech dosavadních ochromujících představ o povolání a stavu, od okolí a tradice, sahají teď po jakémkoli výdělku, který se jim naskytne, pustí se do jakékoliv práce a tím se stále více probouzejí k pojetí, že poctivá práce šlechtí člověka, ať je jakákoliv. Tak jsem byl také já rozhodnut skočit rovnýma nohama do tohoto pro mne nového světa a probíjet se.

Brzy jsem poznal, že nějaká práce vždycky je, ale že je možné ji stejně rychle ztratit. Nejistota nádeníka se mi zakrátko jevila jako jedna z nejhorších stinných stránek nového života. Vyučený dělník sice neskončí tak často na dlažbě jako nevyučенý, avšak není také zcela uchráněn od tohoto osudu. Namísto ztráty výdělku z nedostatku práce u něho nastupuje výluka nebo jeho vlastní stávka.

Zde se vymstí nejistota výdělku nejhorším způsobem na celém hospodářství.

Selský hoch, který putuje do velkoměsta přitahován zdánlivě nebo skutečně lehčí prací, kratší pracovní dobou, nejvíce ale oslňujícím světlem, které velkoměsto bude vyzářovat, je ještě zvyklý na určitou jistotu výdělku.

Staré místo většinou opouští jen tehdy, má-li alespoň vyhlídku na nějaké nové. Nedostatek zemědělských dělníků je velký a pravděpodobnost delšího nedostatku práce je sama o sobě nepatrná. Je chybou myslet si, že mladý hoch, který se odebirá do velkoměsta, je už předem horšího ražení než ten, který se živí na rodné hroudě. Ne, naopak. K těmto vystěhovalcům patří ale nejen vystěhovalci do Ameriky, ale i mladý čeledín, který se rozhodne opustit rodnou ves a vystěhovat se do cizího velkoměsta. Také on je připraven vzít na sebe nejistý osud. Většinou přichází do města s trochou peněz, takže nemusí hned první dny klesat na mysli, nenajde-li ihned zaměstnání. Horší je ovšem, ztratí-li zaměstnání v krátké době. Nalezení nového zaměstnání je obzvláště v zimě často těžké, ne-li nemožné. První týdny to ještě jde. Dostává z pokladny svých odborů podporu v nezaměstnanosti a protlouká se, jak to jen jde. Avšak když je spotřebován poslední halěr a odborářská pokladna zastaví výplatu podpory, protože nezaměstnanost trvá příliš dlouho, přichází velká nouze. Potlouká se teď hladový, zastaví a prodá často svůj poslední majetek, jeho oblečení je čím dál horší a svým zevnějškem klesá do prostředí, které ho kromě tělesného neštěstí ještě navíc duševně otráví. Ztratí-li k tomu ještě střechu nad hlavou a je-li to v zimě – jak tomu často bývá –, je bída už příliš velká. Konečně najde zase nějakou práci. Ale hra se opakuje. Podruhé ho to zas hne podobně, potřetí snad ještě hůře a tak se postupně naučí snášet nejistotu stále lhostejněji. Nakonec se opakování stane zvykem. A tak se názor na život jinak silného člověka uvolňuje a on se stává nástrojem těch, kteří ho využívají ke svému nekalému prospěchu. Byl tak často nezaměstnaný bez vlastní viny, už nejedná o vybojování hospodářských práv, nýbrž o zničení státních, společenských nebo všeobecných lidských hodnot. Nebude se mu chtít už ani stávkovat a stávky mu budou lhostejné.

Tento proces jsem viděl vlastníma očima v tisíci případech. Čím déle jsem tu hru pozoroval, tím více rostl můj odpor k milionovému městu, které nejprve žádostivé lidi zlávalo, aby je pak zničilo. Když přišli, patřili ještě ke svému národu, když zůstali, byli pro národ ztraceni.

Také mne pohazoval život ve světovém městě sem a tam a já jsem mohl vyzkoušet na vlastní kůži účinky tohoto osudu a duševně je zpracovat. A viděl jsem ještě jedno: rychlé střídání práce a nezaměstnanosti a naopak a tím podmíněné věčné kolísání mezi příjmem a výdaji na živobytí. Toto trvale ničí u mnoha lidí cit pro spořivost a rovněž pochopení pro rozumné rozvržení života. Tak si zdánlivě pomalu zvyká žít blahobytně

v dobrých časech a ve zlých časech hladovět. Ano, hlad ničí každý úmysl rozvrhnout si rozumně lepší výdělek na pozdější dobu. Saví totiž před ztrápeného člověka neustálou fata morgána s obrázky sytého a blahobytného života a umí vystupňovat tento sen až k takové touze, že chorobná žádostivost ukončí jakékoli sebeovládání, jakmile to výdělek a mzda dovolí. Z toho vyplývá, že ten, kdo sotva získal práci, okamžitě bez rozumu zapomene na jakékoli rozdělování, a místo toho plnými doušky užívá života. To samo o sobě vede ke zrušení týdenního rozpočtu, poněvadž zde chybí rozumné rozdělení; stačí to na začátku ještě na pět dní místo na sedm, později už jenom na tři a nakonec sotva na jeden den a na konci je vše prohýřeno v první noci.

Doma je často žena s dětmi. Někdy se i ony nakazí tímto životem, zejména když muž je k nim hodný a svým způsobem je miluje. Pak se týdenní mzda promrhá společně za dva tři dny; jí se a pije, dokud peníze stačí a poslední dny se rovněž společně hladoví. Pak se žena plíží k sousedům a do okolí, něco si vypůjčí, nadělá malé dluhy u hokynáře a pokouší se vydržet poslední špatné dny v týdnu. V poledne sedí všichni společně u hubených misek, někdy také u misek prázdných, a čekají na příští výplatu, mluví o ní a dělají si plány, a zatímco hladovějí, sní o příštím štěstí.

Tak se seznamují už i ty nejmenší děti s těmito strastmi. Špatně to končí tehdy, jde-li muž od počátku svou vlastní cestou a žena proti tomu vystoupí právě kvůli dětem. Pak jsou hádky tím větší, čím více se muž ženě odcizuje a čím více sahá po alkoholu. Teď je každou sobotu opilý a žena se z pudu sebezáchovy a v zájmu svých dětí pere s mužem o těch pár grošů, kvůli kterým ho navíc musí uhánět většinou na cestě mezi továrnou a krčmou. Vráti-li se muž sám v neděli nebo v pondělí v noci domů opilý a brutální, v kapse ani haléř, pak se často odehrávají scény, že bůh chraň. Zažil jsem to ve stovkách případů a z počátku jsem byl zhnusen a rozhořčen, ale později jsem pochopil tragiku tohoto utrpení a naučil jsem se rozumět hlubším příčinám. Nešťastné oběti špatných poměrů.

Skoro ještě smutnější byly tehdy bytové poměry. Bídne byty vídeňských pomocných dělníků byly ořesné. Děším se ještě dnes, když si vzpomenu na ubohé obytné sluje, na noclehárny a společné byty, na tyto temné obrazy neřádu, odporné špíny a ještě horších věcí.

Co se muselo a musí jednou stát, až se z těchto bídných slují vyhrne proud osvobozených otroků a přežene se přes tento nesmyslný svět a přes lidstvo samo! Neboť tento jiný svět je nesmyslný. Bezmyšlenkovitě

pohání věci, aniž by ve svém nedostatku instinktu i jen tušil, že dříve či později musí osud přistoupit k odplatě, jestliže si lidé osud včas neusmíří.

Jak jsem dnes vděčen prozřetelnosti, že mě přivedla do této školy. V ní jsem už nemohl sabotovat to, co se mi nelíbilo. Vychovala mne rychle a důkladně. Jestliže jsem si nechtěl zoufat z lidí z mého tehdejšího okolí, musel jsem se naučit rozlišovat mezi jejich vnější podstatou a životem a důvody jejich vývoje. Jen tak to bylo snesitelné a člověk nemusel klepat na mysl. Pak už nevyrůstali ze všeho toho neštěstí a bídy, z neřádu a vnější zpustlosti lidí, nýbrž smutné výsledky smutných z konců; tíha vlastního nelehkého životního boje mne přitom chránila, abych v žalostné sentimentalitě nekapituloval před zchátralými konečnými produkty tohoto vývojového procesu.

Ne, tak to chápáno být nemá.

Už tehdy jsem viděl, že zde může vést jen dvojí cesta ke zlepšení těchto poměrů:

Nejhlubší pocit sociální odpovědnosti pro vybudování lepších základů našeho budoucího vývoje a současně brutální rozhodnost k vymýcení nepolepšitelných plodů tohoto zlořádu.

Tak jako příroda soustřeďuje svoji největší pozornost nikoliv na udržování stávajícího, nýbrž na pěstování nového potomstva jako nositele druhu, tak i v lidském životě může se jednat méně o umělé zušlechťování toho, co je špatné – což je při založení lidí z devadesáti devíti procent nemožné –, nýbrž o zajištění zdravějších cest budoucího vývoje od prvo počátku.

Už během mého existenčního boje ve Vídni mi bylo zřejmé, že sociální činnost nikdy nemá spatřovat svou úlohu ve směšném a bezúčelném snění o blahobytu, nýbrž v odstranění těch zásadních nedostatků v organizaci našeho hospodářského a kulturního života, které nutně vedou ke zpustlosti jednotlivců nebo je alespoň mohou svádět na scesti.

Obtížnost postupu proti státu nepřátelskému zločinctví pomocí krajních a nejbrutálnějších prostředků spočívá v nemalé míře právě v nejistotě posouzení motivů nebo příčin těchto současných jevů.

Tato nejistota pramení z pocitu vlastní viny státu na takových tragédiích zpustlosti a ochromuje každé vážné a pevné odhodlání, a protože kolísá, ochromuje uskutečňování i těch nejnutnějších opatření sebezáchovy, která jsou pak slabá nebo polovičatá. Teprve až přijde jednou doba nezatížená stínem pocitu vlastní viny, dostane se jí klidu a zároveň

vnitřní síly k brutálnímu a bezohlednému vyřezání divokých výhonků a k odstranění plevele.

Poněvadž rakouský stát téměř neznal sociální soudnictví a zákonodárství, bila do očí jeho slabost také při potírání dokonce i těch velmi špatných nešvarů.

X X X

Nevím, co mě v té době nejvíce děsilo: hospodářská bída mých tehdejších druhů, mravní a morální otrlost nebo nízká úroveň jejich duševní kultury.

Jak často neupadá náš střední stav do morálního rozhořčení, slyší-li z úst nějakého bedněného tuláka výrok, že je mu jedno, zda je Němec či ne, že se cítí všude stejně, jen když má potřebné živobytí. Jinak si ale na tento nedostatek národní hrdosti velmi stěžují a vyjadřují silnou nechuť k podobnému smýšlení.

Kolik lidí si však kdy položilo otázku, co je vlastně příčinou jejich lepšího smýšlení?

Kolikpak lidí chápe obrovský počet jednotlivých vzpomínek na velikost vlasti a národa ve všech oblastech kulturního a uměleckého života, které jim zprostředkují jako hromadný prožitek právněnou hrdost nad tím, že smějí být příslušníky tak bohem nadaného národa?

Kolik jich chápe, jak moc je tato vlastenecká hrdost závislá právě na znalostech o velikosti národa ve všech těchto oblastech.

Přemýšlejí vůbec naše měšťanské kruhy o tom, v jak směšně malém rozsahu je tento předpoklad k vlastenecké hrdosti zprostředkováván lidu?

Nevymlouvejme se na to, že „v jiných zemích to také není jiné“, a dělník se tam „přece“ hlásí ke svému národu. I kdyby tomu tak bylo, nemohlo by to posloužit jako omluva vlastního opomenutí. Ale není tomu tak. Neboť to, co označujeme jako „šovinistickou“ výchovu např. francouzského národa, není přece nic jiného než přílišné vyzdvihování velikosti Francie ve všech oblastech kultury nebo civilizace, jak praví Francouz. Mladý Francouz není totiž vychováván k objektivitě, nýbrž k nejsubjektivnějšímu názoru, který si lze představit, co do politické nebo kulturní velikosti jeho vlasti.

Tato výchova se bude muset přitom vždy omezovat na všeobecná, velká témata, která – bude-li to nutné – se budou muset neustále opakovat a vštěpovat do paměti a smýšlení národa.

Teď ale se u nás dopouštíme hříchu negativního opomíjení, navíc skutečného ničení i toho mála, co jedinec naštěstí má, tj. navštěvovat školu. Křisy politické otravy našeho národa vyžírají ještě i to málo ze srdcí a vzpomínek širokých mas, pokud už bída a neštěstí nevykonaly své.

Představme si následující věc:

Ve sklepním bytě, sestávajícím ze dvou místností, bydlí sedmičlenná dělnická rodina. Mezi pěti dětmi je také chlapec, řekněme tříletý. Je to věk, ve kterém si dítě začíná uvědomovat první dojmy. U nadaných lidí nalézáme stopy vzpomínek z této doby ještě ve vysokém věku. Už jen těsný a přeplněný prostor nevede k příznivým vztahům. Hádky vznikají často už jen z tohoto důvodu. Neboť lidi tu nežijí spolu, nýbrž namačkání na sobě. Každý i ten nejmenší konflikt, který se v prostorném bytě srovná sám o sobě možností vzájemného odstupu, vede zde k neustálým odporným hádkám. U dětí je to ještě snesitelné, hádají se přece v takových situacích neustále a rychle a důkladně to zase mezi sebou zapomenou. Probíhá-li ovšem tento boj mezi rodiči, a to téměř každý den a nevybíravou formou, pak se musí, i když pomalu, dostavit posléze výsledky takové názorné výuky dětí. Jaké ty výsledky jsou, si dokáže představit jen ten, kdo toto prostředí zná. Vzájemné spory jsou doprovázeny surovými výtržnostmi otce a vedou v opilosti k týrání matky. V šesti letech tuší malý politováníhodný hoch věci, ze kterých má dospělý hrůzu. Morálně přiotráven, tělesně podvyživen, ubohou hlavičku zavšivenou – tak chodí malý státní občan do národní školy. To, že se s bídou dostane ke čtení a psaní, je také poměrně všechno. O tom, že by se učil doma, nemůže být řeči. Naopak. Matka a otec mluví – a to před dětmi – o učitelích a škole způsobem, který nelze reprodukovat. Zato jsou spíše ochotni přehnout svého potomka přes koleno a přivést ho k rozumu. Co všechno malý chlapec jinak ještě doma slyší, nevede k posílení úcty k lidem. Na lidstvu nezůstane nic dobrého, všechny instituce jsou napadány, počínaje učitelem a konče hlavou státu. Lhostejno, zda jde o náboženství či konfesi (vyznání), o morálku, o stát nebo o společnost, všem se sprostě nadává a na vše se hází bláto nejoplnějším způsobem. Když teď mladý hoch ve čtrnácti opouští školu, je těžké rozhodnout, co je na něm horší: neuvěřitelná hloupost, nedostatek skutečných znalostí a dovedností, nebo šízravá drzost jeho vystupování spojená s nemorálností už v tomto věku, až člověku vstávají vlasy hrůzou.

Jaké postavení ale může tento člověk zaujmout v životě, do kterého se

chystá vstoupit? Nic mu už není svaté, nic velkého nepoznal a naopak tuší a zná nížiny života. Z tříletého dítěte se stal patnáctiletý opovrhovač jakoukoli autoritou. Nic kromě špíny a neřádu mladý člověk ještě nepoznal. Nic, co by mu mohlo dát podnět k vyššímu nadšení.

Ale teď teprve vstupuje do vysoké školy tohoto bytí. Teď začíná žít stejný život, který přijímal od otce ve svém dětství. Lajdá se, chodí domů bůhví kdy, dokonce tluče tu zhroutenou bytost, která byla kdysi jeho matkou, rouhá se proti bohu a světu, až je konečně z jakéhokoli důvodu odsouzen a umístěn do vězení pro mladistvé. Tam dostane konečnou vybroušenost.

Náš milý měšťanský svět je ale zcela udiven nedostatečností „národního nadšení“ tohoto mladého „státního občana“. Tento svět vidí, jak se do lidu denně lijí vědra jedu v divadle, v kině, v brakové literatuře a v bulvárním tisku a diví se pak malému „mravnímu obsahu“, „národní lhostejnosti“ lidových mas. Jako by filmový kýč, bulvární tisk a podobné mohly dát základy poznání velikosti vlasti. Nehledě už vůbec na předchozí výchovu. Co jsem dříve nikdy netušil, naučil jsem se tehdy rychle a důkladně chápat:

Otázka „nacionalizace“ národa je v prvé řadě otázkou vytvoření zdravých sociálních poměrů jako zakladu nových výchovných možností jedince. Neboť jen ten, kdo pozná výchovou a ve škole kulturní, hospodářskou, ale především politickou velikost své vlasti, je schopen získat a také získá onu vnitřní hrdost, že smí být příslušníkem takového národa. A bojovat mohu jen za to, co cítím, a ctít mohu jen to, co alespoň znám.

x x x

Jakmile se ve mně probudil zájem o sociální otázku, začal jsem ji velmi důkladně studovat. Byl to nový, dosud nepoznaný svět, který se mi tak otevíral.

V letech 1909 a 1910 se změnila také moje vlastní situace natolik, že jsem už nemusel vydělávat na chléb jako pomocný dělník. Pracoval jsem už tehdy samostatně jako drobný kreslíř a akvarelista. Bylo to velmi hořké, co se týče výdělku – sotva to stačilo k životu, zato to bylo dobré pro moje zvolené povolání. Také už jsem nebyl večer po příchodu z práce k smrti unaven, neschopný podívat se do knihy a neusnout. Moje nynější práce probíhala paralelně s mým budoucím povoláním. Byl jsem svým pánem,

mohl si svůj čas podstatně lépe rozdělit, než to bylo možné v minulosti. Maloval jsem, abych si vydělal na živobytí, a učil jsem se pro radost.

Tak mi bylo také umožněno, abych získal ke svému názornému vyučování nutné teoretické doplnění. Studoval jsem poměrně všechno, co jsem mohl nalézt v knihách k celé této tématice a zahloubal jsem se také do vlastních myšlenek.

Myslím, že mne mé okolí považovalo tehdy za podivína. Že jsem byl přítom oddán své lásce ke stavebnímu umění, bylo přirozené. Architektura byla pro mne vedle hudby královnou umění, zabývat se jí za těchto okolností nebylo pro mne „prací“, ale největším štěstím. Mohl jsem číst nebo kreslit dlouho do noci, unaven jsem nebyl nikdy. Tak se posílila moje víra, že se mi můj krásný sen někdy stane skutečností, i když po mnoha letech. Byl jsem pevně přesvědčen, že se stanu jednou renomovaným stavitelem.

Že jsem měl mimochodem maximální zájem o vše, co souviselo s politikou, se mi nezdálo příliš významné. Naopak! V mých očích to byla nejsamozřejmější povinnost každého myslícího člověka vůbec. Kdo pro to neměl pochopení, ztratil právo cokoli kritizovat a na cokoli si stěžovat.

Také o politice jsem hodně četl a učil se. Samozřejmě, že „čtením“ myslím něco jiného než velký průměr naší tzv. „inteligence“. Známi lidé, kteří nekonečně mnoho „čtou“, a to knihu za knihou, písmeno za písmenem, a přesto je nemohu nazvat „sečtělými“. Mají ovšem velké množství „vědění“, ale jejich mozek není s to provádět třídění a registraturu tohoto vstřebaného materiálu. Chybí jim umění oddělit v knize cenné od bezcenného. To prvé si pak uložit v hlavě navždy, to druhé pokud možno vůbec nevidět, ale každopádně to nevláčet s sebou. Čtení není přece samoučelné, nýbrž je to prostředek právě k tomuto. Má v prvé řadě pomáhat naplnit rámec, který je dán každému jeho nadáním a schopnostmi, má tedy dodat nástroje a materiály, které člověk potřebuje ke svému životnímu povolání, a je zcela lhostejno, zda toto slouží jen primitivnímu výdělku, nebo představuje uspokojení vyššího určení, v druhé řadě ale má zprostředkovat všeobecný obraz světa. V obou případech je však nutné, aby bylo pořadí knih předáváno paměti k uchování. Kniha dostává ve všeobecném obrazu světa své místo jako kamínek mozaiky a tím pomáhá utvářet tento obraz v čtenářově hlavě. Jinak vzniká divoký zmatek naučených věcí, které jsou bezcenné a které na druhé straně posilují ješitnost jejich nešťastného majitele. Neboť ten se skutečně vážně domnívá, že vzdělaný rozumí životu a má znalosti, zatím se ale

s každým novým přírůstkem „vzdělání“ tohoto druhu vpravdě světu stále více odcizuje, až skončí buď v sanatoriu, nebo jako „politik“ v parlamentu.

Nikdy se takové hlavě nepodaří vybrat ze změti svých „vědomostí“ to, co je právě v dané chvíli potřeba, protože jeho duševní balast není uspořádán do linií života, ale do pořadí knih, jak je četl a jak má jejich obsah v hlavě. Kdyby ho osud ve svých požadavcích v každodenním životě upamatoval vždy na správné použití kdysi přečteného, musel by také uvést název knihy a číslo stránky, protože by chudák ani za celou věčnost nenašel to správné. Protože to ale osud nedělá, dostávají se tito vševědi v každé kritické hodině do nejhroznějších rozpaků, hledají křečovitě analogické případy a seženou přirozeně s naprostou jistotou špatné recepty.

Kdyby tomu tak nebylo, nebylo by možné pochopit politické výkony našich učených vládních herojů na nejvyšších místech jinak, než že bychom u nich předpokládali místo patologického založení darebáckou podlost.

Ale kdo ovládá umění správného čtení, toho cit při studiu každé knihy, každého časopisu nebo brožury okamžitě upozorní na to, co by si podle svého mínění měl trvale zapamatovat, protože je to buď účelné, anebo to stojí za zapamatování. A také to, co tímto způsobem získáme, tj. smysluplné zařazení do stávajícího obrazu, aby bylo možné mít představu o té či oné věci, obraz buď opraví, nebo doplní, tedy zvýší správnost nebo zřetelnost téhož. Jestliže život položí najednou nějakou otázku k přezkoušení či zodpovězení, tak u tohoto druhu čtenářů paměť okamžitě sáhne po měřítku už existujícího názorného obrazu a vybere z něj jednotlivé příspěvky týkající se této otázky, nashromážděné za desetiletí, předloží ji rozumu k přezkoušení a k novému zaujetí stanoviska, dokud otázka není vysvětlena a zodpovězena. Jen tak má četba smysl a účel.

Například řečník, který nepředkládá svému rozumu nutné podklady tímto způsobem, nebude nikdy s to zastávat řádně svůj názor proti odporu, i kdyby tisíckrát hlásal pravdu nebo skutečnosti. V každé diskusi ho paměť nechá bezohledně na holičkách. Nenajde ani zdůvodnění pro posílení svých názorů ani důvody k vyvrácení názorů protivníka. Pokud se přitom jedná v první řadě pouze o osobní blamáž řečníka, ještě to jde, špatné je to ale, když osud povolá takové vševědy a nic neumějící lidi k řízení státu.

Snažil jsem se od raného mládí správně číst. V tom mě šťastným způsobem podporovaly paměť a rozum. Z toho hlediska byla pro mne plodná

a cenná zvláště vídeňská doba. Zkušenosti z denního života byly podnětem k stále novému studiu nejrůznějších problémů. To, že jsem byl nakonec schopen zdůvodňovat skutečnost teoreticky a konfrontovat teorii se skutečností, mě uchránilo od toho, že jsem se neudusil teorií ani ne sklouzl do plytkosti při zkoumání skutečnosti.

Určujícími a podnětnými pro důkladné teoretické studium byly v této době nejdůležitější dvě otázky. Kromě otázky sociální tu byla otázka zkušeností z každodenního života.

O sociální demokracii jsem věděl ve svém mládí pramálo a hodně nesprávného. Vnitřně mě těšilo, že bojovala za všeobecné a tajné volební právo. Můj rozum mi přece říkal už tehdy, že to povede nutně k oslabení mnou tolik nenáviděné habsburské vlády. Byl jsem přesvědčen, že dunajský stát je neudržitelný, ledaže by se obětovalo německví. Ale i sama cena pomalé slavizace německého živilu by ještě negarantovala skutečně životaschopnou říši, poněvadž státotvorná síla Slovanstva byla hodnocena jako velmi pochybná. Vítal jsem každý vývoj, který by vedl ke zhroucení tohoto nemožného státu, který odsuzoval k smrti německví v podobě 10 milionů Němců. Čím více zmatení jazyků rozežíralo a trhlo na kusy i parlament, tím více se blížila hodina osvobození milého německo-rakouského národa. Jen tak mohlo nastat opět připojení ke staré mateřské zemi. Tato činnost sociální demokracie mi nebyla nesympatická. To, že usilovala – stejně jako moje tehdejší nevinná a ještě dost hloupá mysl – o zlepšení životních podmínek dělníků, mluvilo spíše pro ni než proti ní. Co mne nejvíce odrazovalo, byl její nepřátelský postoj k boji o zachování německví, to ubohé ucházení se o přízeň slovanských „soudruhů“, kteří tyto námluvy přijímali, pokud byly spojeny s praktickými ústupky. Jinak se drželi nafoukaně zpátky, dávajíce takto dotěrným žebrákům zaslouženou odměnu.

A tak mi bylo v sedmnácti letech slovo „marxismus“ ještě málo známé, zatímco pojmy „sociální demokracie“ a „socialismus“ se mi jevily jako identické. Bylo potřeba také zde nejdříve rány osudu, aby se mi otevřely oči vzhledem k tomuto nehoráznému podvodu národů.

Seznámil-li jsem se až dosud se sociálnědemokratickou stranou jako divák při některých masových demonstracích – aniž bych byl i jen málo zasvěcen do mentality jejích přívrženců či dokonce do podstaty jejich učení – současně jsem byl v kontaktu s produkty její výchovy a „světového názoru“. A to, co by se událo snad až po desetiletích, jsem pochopil během několika měsíců: Smysl morové nákazy krácející pod maskou

sociální počestnosti a lásky k bližnímu, od které je třeba rychle svět osvobodit, protože jinak by snadno mohl být zbaven lidstva.

Moje první setkání se sociální demokracií se uskutečnilo na stavbě. Už na začátku to nebylo moc potěšující. Moje oblečení bylo ještě jakžtakž v pořádku, moje řeč vybraná a mé chování zdrženlivé. Měl jsem se svým údělem ještě tolik práce, že jsem se o své okolí mohl starat jen málo. Hledal jsem jen práci, abych neumřel hlady a mohl se alespoň pomalu vzdělávat. Snad bych se o své okolí nestaral vůbec, kdyby se nepříhodila už třetího nebo čtvrtého dne událost, která mne okamžitě přinutila zaujmout stanovisko. Byl jsem vyzván, abych vstoupil do odborové organizace.

Moje znalosti odborů se tehdy ještě rovnaly nule. Ani účelnost, ani bezúčelnost jejich existence bych nemohl tehdy dokázat. Poněvadž mi vysvětlovali, že vstoupit musím, odmítl jsem. Zdůvodnil jsem to tím, že věci nerozumím a že se nedám vůbec k ničemu nutit. Snad to první bylo příčinou, že mě hned nepropustili. Snad doufali, že mne za pár dní obrátí a zkotří. Každopádně se pořádně mýlili. Za čtrnáct dnů už jsem se stát členem nemohl, i kdybych byl chtěl. V těchto čtrnácti dnech jsem poznal své okolí blíže, takže mě žádná moc světa nemohla přimět ke vstupu do organizace, jejíž nositelé se mi mezitím objevili v nepříznivém světle.

První dny jsem se zlobil. V poledne šla jedna část do nejbližší restaurace, zatímco druhá zůstala na staveništi a pojídala svůj většinou velmi chudý oběd. Většinou to byli ženatí muži, jimž ženy přinesly v ubohém nádobí polední polévku. Koncem týdne jich bylo stále víc. Proč, to jsem pochopil později. Tak se politizovalo.

Někde stranou jsem vypil svou láhev mléka a snědl kousek chleba, studoval jsem opatrně své nové okolí, nebo jsem přemýšlel o svém budoucím osudu. Přesto jsem slyšel víc než dost, také se mi zdálo, že se ke mně úmyslně přiblížili, aby mě podnítili k vyjádření stanoviska. To, co jsem uslyšel, bylo každopádně toho druhu, že jsem se krajně rozčílil. Všechno se tu odmítalo: Národ, jako vynález „kapitalistických“ tříd – jak často jsem tam musel vyslechnout to slovo „vlast jako nástroj buržoazie k vykořisťování dělnictva“, autorita zákona jako prostředek k utlačování proletariátu, škola jako instituce k výchově otrockého materiálu, ale také otrokářů, či konfese jako prostředek k ohlupování lidu určeného k vykořisťování, morálka jako znamení hloupé beránčí trpělivosti atd. Nebylo tu ale vůbec nic, co by nezatáhli do příšerně hlubokého bláta.

Nejprve jsem zkoušel mlčet. Pak už to nešlo. Zaujal jsem stanovisko

a začal jsem odporovat. Tady jsem ovšem poznal, že to bylo beznadějně, pokud nemám alespoň určité znalosti bodů, o které jsme se přeli. Tak jsem začal pátrat v pramenech, ze kterých oni čerpali svou domnělou moudrost: Na radě byly kniha za knihou, brožura za brožurou.

Na stavbě teď bylo často živo. Přel jsem se s nimi a den ode dne jsem byl lépe informován o jejich vědomostech než moji protivníci sami. Až jednoho dne byl použit prostředek, který ovšem nejsnáze vítězí nad rozumem: teror a násilí. Několik protivníků mne nutilo, abych ihned opustil stavbu, nebo že mě shodí z lešení. Poněvadž jsem byl sám a odpor byl beznadějný, dal jsem přednost první radě.

Šel jsem naplněn odporem a zároveň tak uchvácen, že jsem nemohl nechat věc jen tak. Ne, po vzednutí prvního rozhořčení zvítězila opět tvrdohlavost. Byl jsem pevně rozhodnut jít přece jen znovu na stavbu. V tomto rozhodnutí mě posilovala nouze, která mne po několika týdnech, když jsem utratil svoji ušetřenou nepatrnou mzdu, pojala opět do své nemilosrdné náruče. Musel jsem chtět nechtě. A hra začala zase od začátku, aby skončila podobně jako předtím. Tehdy jsem zápasil ve svém nitru: Jsou ti lidé ještě hodni být příslušníky velkého národa?

Palčivá otázka: Bude-li zodpovězena kladně, nestojí boj o národ za námahu a oběti, které mají přinést ti nejlepší pro takové vyvrhele. Jestliže odpověď zní „ne“, pak už je v našem národě lidí.

S neklidnou sklíčeností jsem viděl ve dnech hloubání a přemýšlení, jak narůstá masa těch, kteří už nepatří ke svému národu, až se z nich stává hrozná armáda.

Se zvláštními pocity jsem jednoho dne zíral na nekonečné zástupy vídeňských dělníků na masové demonstraci. Stál jsem tam skoro dvě hodiny a se zadržným dechem jsem pozoroval obrovského lidského draka, který se pomalu valil kolem. S úzkostlivou stíněností jsem konečně opustil náměstí a šel domů. Cestou jsem spatřil v trafice *Dělnické noviny*, ústřední orgán staré rakouské sociální demokracie. V jedné laciné lidové kavárně, kam jsem často chodil číst noviny, ležely také, já jsem se dosud nemohl přimět dívat se do těch ubohých novin déle než dvě minuty. Jejich tón na mne působil jako duševní jed. Pod deprimujícím dojmem demonstrace mne vnitřní hlas poháněl, abych si tyto noviny jednou koupil a důkladně je přečetl. Večer jsem si je obstaral, přičemž jsem přemáhal prudký vnitřní hněv nad tím koncentrovaným roztokem lži. Nyní jsem každodenní četbou tohoto sociálně demokratického tisku studoval vnitřní

podstatu těchto myšlenkových pochodů lépe než z celé teoretické literatury. Jaký to rozdíl mezi teoretickou literaturou s jejími typickými frázemi o svobodě, kráse a důstojnosti, mezi zavádějícími, zdánlivě nejhlubšími pravdami vyjadřujícími se hrou slov a odpornou humánní morálkou – to vše napsáno s železným čelem prorocké jistoty – a mezi brutálním, žádné podlosti se neštítícím denním tiskem, pracujícím s pomluvami a dosahujícím opravdu nebezpečné prolhanosti, tiskem, který hlásá spásu, učení nového lidství! Jedno je určeno hloupým hejlům ze středních a přirozeně také z vyšších vrstev inteligence, to druhé je určeno masám.

Pro mne znamenalo zahlobání se do literatury a tisku tohoto učení znovunalezení mého národa. Co pro mne bylo nejprve nepřekonatelnou propastí, nyní mělo být podnětem vřelé lásky jako nikdy dříve.

Jen blázen dokáže zatracovat oběť, zná-li obrovskou práci, jež byla vynaložena na otrávení této oběti. Čím více jsem se v dalších letech osamostatňoval, tím více se mi s rostoucí vzdáleností dařilo nacházet vnitřní příčiny sociálnědemokratických úspěchů. Těž jsem chápal význam brutálního požadavku: jen rudé noviny, navštěvovat jen rudá shromáždění, číst rudé knížky atd. S plastickou jasností jsem měl před očima vynucený výsledek tohoto nesnášenlivého učení.

Psychika širokých mas není přístupná polovičatosti a slabosti.

Podobně jako žena, jejíž duševní pocity jsou méně určovány důvody abstraktního rozumu než nedefinovatelnou cituplnou touhu po další síle, a která se proto raději skloní před silným, než aby ovládala slabocha. Davy milují také více vládce než prosebníka a vnitřně je uspokojuje učení, které vedle sebe netrpí žádné jiné než to, které schválí liberální svoboda, neví většinou, co si s ní má počít a cítí se dokonce trochu opuštěny. Nestydatost duševního terorizmu si uvědomuje jen málo, podobně jako pobuřující zneužívání lidské svobody, a vůbec netuší vnitřní nesmyslnost celého učení. Vidí jen bezohlednou sílu a brutalitu cílevědomých výroků a před tou se nakonec vždy skloní.

Bude-li sociální demokracie konfrontována s učením pravdivějším, ale stejně brutálně realizovaným, toto učení, i když po těžkém boji, zvítězí.

Pochopil jsem hanebný duševní teror, kterým působí toto hnutí zejména na měšťanstvo, které morálně ani fyzicky nezvládá takové útoky. Působí tak, že na znamení spustí bubnovou palbu lži a pomluv proti nepříteli, který se jeví nejnebezpečnější, a to tak dlouho, dokud napadený neztratí nervy. A jen aby už zase byl klid, je než viděný obětován.

Avšak klid ti bláhovci stejně mít nebudou. Hra začíná znovu a opakuje se tak často, dokud se strach z divokého psa nezmění v sugestivní ochromení.

Poněvadž sociální demokracie zná z vlastní zkušenosti cenu víry, útočí proti těm, v jejichž bytosti věří něco z této zvláštní látky. A naopak chválí každého slabocha z druhé strany, tu opatrně, tu hlasitěji podle poznaných nebo domnělých duševních kvalit.

Méně se bojí bezmocného, slabého génia než silné povahy, byť skromného ducha.

Nejnaléhavěji doporučují slabochy na duchu zároveň se slabochy fyzickými.

Umí vzbudit zdání, jako by se jen tímto způsobem udržel klid a zatím chytře a opatrně, ale přesto pevně získává jednu pozici za druhou, tu tichým vydíráním, tu skutečnou krádeží v okamžicích, kdy je obecná pozornost upoutána jinde a veřejnost buď nechce být rušena, anebo považuje záležitost za tak nepatrnou, že kvůli ní nechce vzbudit pozornost a podráždit zlého protivníka.

Je to taktika, která kalkuluje se všemi lidskými slabostmi, která musí skoro matematicky vést k úspěchu, pokud se ale i protivník nenaučí bojovat proti jedu zase jedem. Slabším povahám je třeba říci, že se tu jedná o bytí a nebytí. Neméně pochopitelný byl pro mne význam fyzického teroru proti jednotlivci, proti mase. I zde je přesná kalkulace psychologického účinku. Teror na pracovišti, v továrně, ve schůzovním lokále a při masové demonstraci je provázen úspěchem stále častěji, pokud proti němu nevystoupí stejně velký teror.

Pak ovšem strana začne naříkat, strašně křičet a volá o pomoc přesto, že odjakživa pohrdá státní autoritou, bude se jí s křikem dovolávat, aby většinou dosáhla za všeobecného zmatku skutečného cíle – totiž najít vyššího úředníka – troubu, který v hloupé naději, že si nakloní pro pozdější dobu obávaného protivníka, jí pomůže zdolat odpůrce tohoto světového moru.

Jaký dojem zanechá takový úspěch v myšlení širokých mas, přívrženců i protivníků, posoudí jen ten, kdo zná duši lidu ne z knih, nýbrž ze života. Neboť zatímco dosažené vítězství bude v řadách stoupenců chápáno jako triumf práva ve vlastní věci, poražený protivník si většinou zoufá i nad zdarem dalšího odporu vůbec.

Čím více jsem poznával metody fyzického teroru, tím více jsem odprošoval ty statisíce, které mu podlehly.

Děkuji co nejvroucněji svému tehdy strastiplnému období, že mi vrátilo můj národ, že jsem se naučil rozlišovat oběti od svůdců. Neboť jinak než obětmi výsledky tohoto svádění lidí nazvat nelze. Když jsem se snažil vykreslit v několika obrazech ze života „nejnižší“ vrstvy, nebylo by to úplné bez zjištění, že i v těchto hloubkách jsem našel také světla: Mimořádnou obětavost, nejvěrnější kamarádství, obzvláštní nenáročnost a zdrženlivou skromnost, zvláště pokud šlo o tehdy starší dělnictvo. Přestože se tyto ctnosti ztrácely u mladé generace stále víc a zejména vlivem velkoměsta, byli i zde mnozí, kteří měli naprosto zdravou krev a zvítězili nad sprostými ničemnostmi života. Když pak tito lidé, často dobrosrdeční a spořádaní, vstoupili ve své politické činnosti do řad smrtelných nepřátel našeho národa a pomohli jim sevřít řady, bylo to jen proto, že nepochopili a ani nemohli pochopit podlost nového učení, že se nikdo nesnažil postarat se o ně a že sociální poměry byly v posledku silnější než všechna vůle, která snad i směřovala k opaku. Nouze, které jednoho dne tak či onak propadli, je zahrnala nakonec do tábora sociální demokracie.

Poněvadž se měšťanstvo nesčetněkrát nejnešikovněji a nejnemorálnějším způsobem postavilo dokonce i proti všeobecně lidským a oprávněným požadavkům, aniž dosáhlo z tohoto postoje jakéhokoliv užitku, ba aniž užitku vůbec očekávat mohlo, byl i ten nejslušnější dělník z odborové organizace vehnán do politické činnosti.

Odpor dělníků, kteří jistě byli zpočátku nepřáteli sociálně demokratické strany, byl zlomen často nejnesmyslnějším způsobem, když měšťanské strany nepřistoupily na žádný jejich sociální požadavek. Prostě tupé odmítání všech pokusů o zlepšení pracovních poměrů, ochranných zařízení u strojů, zákaz dětské práce a ochrana žen alespoň v těch měsících, kdy nosily pod srdcem příštího soukmenovce – to vše dopomohlo sociální demokracii, která se s povděkem chytá každého žalostného případu jak vehnat masy do svých sítí. Nikdy nemůže naše politické měšťanstvo své hříchy odčinit. Svým odporem proti každému pokusu o odstranění sociálních nešvarů rozsávalo nenávist a zdánlivě ospravedlňovalo tvrzení úhlavního nepřítele národa, že jenom sociálnědemokratická strana zastupuje zájmy lidu.

Měšťanstvo tak vytvořilo v první řadě morální zdůvodnění faktické existence odborů, tedy organizace, která odjakživa byla největším náhončím politické strany.

V mých vídeňských učňovských letech jsem byl nucen zaujmout chtě

nechtě stanovisko k otázce odborů. Poněvadž jsem odbory považoval za neoddělitelnou součást sociálnědemokratické strany, bylo moje rozhodnutí rychlé – a nesprávné. Samozřejmě jsem je docela zamítl. Také v této tak nesmírně důležité otázce mne naučil sám osud. Výsledkem byla zásadní revize mého prvního úsudku. Ve dvaceti jsem se naučil rozlišovat mezi odbory jako prostředkem k obraně všeobecných sociálních práv pracujících k vybojování lepších životních podmínek a mezi odbory jako nástroje strany v politickém třídním boji.

To, že sociální demokracie chápala enormní význam odborů, jí zajistilo nástroj a úspěch. Měšťanstvo to nechápalo a to ho stálo politické postavení. Domnívalo se, že svým „odmítáním“ udělá konec logickému vývoji. Aby tento vývoj nakonec ve skutečnosti vešlo na nelogické cesty. Neboť to, že odborové hnutí je vlastně nepřátelské vlasti, je nesmysl a navíc nepravda. Správný je spíše opak. Je-li odborářská činnost zaměřena na zlepšení postavení toho stavu, který patří k základním pilířům národa, nepůsobí nepřátelsky vůči vlasti a státu, nýbrž působí „národně“ v nejlepší smyslu tohoto slova. Pomáhá vytvářet sociální předpoklady, bez nichž není myslitelná všeobecná národní výchova. Získává tak největší zásluhu, neboť odstraňuje sociální nádory, a tím se dostává na kobylku i duševním a tělesným původcům nemoci a přispívá tak ke všeobecnému zdraví národa.

Otázka jejich nutnosti je tedy vskutku zbytečná.

Pokud jsou mezi zaměstnavateli lidé s nízkým sociálním cítěním nebo dokonce lidé bez citu pro právo a spravedlnost, je nejen právem, ale i povinností jejich zaměstnanců, kteří jsou přece součástí našeho národa, chránit obecné zájmy proti hrabivosti nebo nerozumu jednotlivce, neboť národním zájmem je zachování věrnosti a víry v jeden národní organizmus stejně jako zachování zdraví lidu.

Obojí je těžce ohroženo nezodpovědnými podnikateli, kteří se necítí být členy národního společenství. Z jejich špatné činnosti a hrabivosti vyrůstají velké škody do budoucna.

Odstranit příčiny takového vývoje znamená získat si zásluhu o národ a nikoliv naopak. Neříkejme přitom, že je na každém jednotlivci, aby vyvodil důsledky z faktického či domnělého bezpráví jemu učiněného. Nikoliv! To je klam a je třeba v tom vidět pokus o odvedení pozornosti. Buďto je odstranění špatných asociálních postupů v národním zájmu, nebo nikoliv. Jestliže ano, musíme s nimi bojovat takovými zbraněmi,

kteří mají naději na úspěch. Jednotlivý dělník není ale nikdy schopen prosadit se proti moci velkého podnikatele, neboť se tu nemůže jednat o otázku vítězství vyššího práva – jelikož uznáním tohoto práva by se spor pro nedostatek jakékoli příčiny nekonal –, jedná se o otázku vítězství větší moci. V jiném případě by právní citění samo ukončilo čestným způsobem spor, nebo lépe řečeno, nikdy by nemohlo ke sporu dojít.

Ne, jestliže asociální nebo nedůstojné jednání s lidmi vyzývá k odporu, potom může být tento boj, pokud nejsou za účelem odstranění těchto sporů vytvořeny zákonné soudní instituce, rozhodnut pouze větší mocí. Potom je ale samozřejmé, že proti jednotlivému subjektu, jímž je koncentrovaná síla podniku, musí vystoupit jako jednotlivý subjekt souhrnný počet zaměstnanců, jinak by již od počátku neměli žádnou šanci.

Tak může odborová organizace přispět k posílení sociální myšlenky v každodenní praxi a tím i k odstranění příčin, které stále dávají podnět k nespokojenosti a stížnostem.

Že tomu tak není, je připisováno z velké části na účet těch, kteří kladli překážky každé zákonné regulaci sociálních nedostatků nebo jí svým politickým vlivem zamezili.

Tou měrou, jak politické měšťanstvo nechápalo, nebo spíše nechtělo chápat význam odborové organizace a stavělo se na odpor proti ní, ujala se jí sociální demokracie. Vytvořila tím předvídatě pevný podklad, který se osvědčil už několikrát v kritických hodinách jako její poslední opora. Sociální demokracie nikdy nepomýšlela na zachování původní úlohy profesního hnutí. Ne, na to ovšem nikdy nemyslela.

Za několik desítek let se pod zkušenou rukou stal z pomocného prostředku obrany sociálních lidských práv nástroj k rozbití národního hospodářství. Zájmy dělníků jim v tom ani v nejmenším nebránily. Neboť i politicky poskytuje použití hospodářských nátlakových prostředků možnost kdykoli vydírat, pokud existuje nesvědomitost na straně jedné a hloupá beránčí trpělivost na straně druhé. To je něco, co v tomto případě platí na obou stranách.

X X X

Již na přelomu století přestalo odborové hnutí dávno sloužit svému původnímu úkolu. Rok od roku se tato organizace dostávala stále více do začarovaného kruhu politiky sociální demokracie, aby nakonec byla použita jako beranidlo třídního boje. Celému s námahou vybudovanému

hospodářskému tělesu měla přivodit pád tím, že mu podkope základové zdi, a poté by stejný osud očekával i stát. Zastupování všech důležitých potřeb dělnictva postupně přestávalo hrát roli, až nakonec politický důvtip usoudil, že je nežádoucí odstraňovat sociální a kulturní bídu širokých mas, protože pak vzniká nebezpečí, že po uspokojení svých přání už nebudou moci být používány jakožto bojové oddíly, které bez odporu plní cizí vůli.

Vůdci třídního boje nakonec prostě jakékoliv blahodárné sociální zlepšení co nejrozhodněji odmítali a nejen to: Postavili se rozhodně proti němu. O zdůvodnění tohoto zdánlivě nepochopitelného chování se nemuseli nikdy obávat. Tím, že se požadavky neustále stupňovaly, byla možnost jejich splnění mizivá a masám se mohlo vždy namluvit, že se jedná o ďábelský pokus oslabit údernou sílu dělnictva, či ochromit ji jakýmsi směšným plněním jeho nejsvětějších práv. Nedivme se úspěchu, vždyť masa měla jen nepatrnou schopnost myslet.

V měšťanském táboře panovalo rozhořčení nad tak zřejmou prolhaností sociálnědemokratické taktiky, ale nevyvodily se z toho ani nejmenší závěry pro nějakou směrnicí postupu vlastního jednání. Právě obava sociální demokracie z jakéhokoliv skutečného pozvednutí dělnictva z hloubi jeho dosavadní kulturní a sociální bídy by musela vést k co největšímu úsilí v tomto směru, aby se postupně vyrazil nástroj z rukou vůdců třídního boje. To se však nestalo. Místo toho, aby sami zaútočili na protivníkovu postavení, nechali se tlačit a strkat sem a tam, až nakonec sáhli ke zcela nedostatečné výpomoci, která zůstala neúčinná, protože přišla pozdě, a jelikož byla bezvýznamná, dala se i lehko odmítnout. Tak zůstalo vpravdě vše při starém, jen nespokojenost byla větší než předtím.

Jako hrozivý mrak visely už tehdy „svobodné odbory“ nad politickým horizontem a nad životem jednotlivců. Byly jedním z nejstrašnějších nástrojů teroru proti bezpečnosti a nezávislosti národního hospodářství, proti stabilitě státu a osobní svobodě.

Byly to odbory, které udělaly z pojmu demokracie odpornou a směšnou frázi, nesmrtně zhanobily svobodu a bratrství větou „nechčeš-li být soudruhem, tak ti lebku rozbijeme“. Tak jsem tehdy poznal tyto „přátele“ lidstva. Během let se můj názor na ně rozšířil a prohloubil, měnit jsem ho nemusel. Čím více jsem nahlížel do vnější podoby sociální demokracie, tím větší byla má touha postihnout vnitřní jádro tohoto učení.

Oficiální stranická literatura mi v tom mohla jen málo pomoci. Co se

týká hospodářských otázek, je nesprávná ve svých tvrzeních a důkazech, pokud pojednává o politických cílech, je prolhaná. K tomu všemu jsem se cítil vnitřně zhnusen, zvláště novějším rabulistickým způsobem vyjadřování a způsobem výkladu. S obrovským množstvím slov nejasného obsahu nebo nesrozumitelného významu jsou sestavovány věty rádoby duchaplné leč nesmyslné. Jen dekadence naší velkoměstské bohémy se může cítit jako doma v tomto bludišti rozumu a vybírat z hnoje tohoto literárního dadaizmu „vnitřní prožitek“, podporována přitom příslovečnou skromností části našeho lidu, který v tom, co je mu nejméně srozumitelné, věří o to hlubší moudrost.

Avšak když jsem zvažoval teoretické nepravdy a nesmysly tohoto učení se skutečností tohoto jevu, dostával jsem postupně jasný obraz jeho vnitřních záměrů. V takových hodinách se mne zmocňovaly smutné předtuchy a zlý strach. Viděl jsem před sebou učení sestávající z egoizmu a nenávisti, která může podle matematických zákonů vést k vítězství, avšak zároveň s tím musí nutně přivodit konec lidstva.

Mezitím jsem se naučil chápat souvislost mezi tímto učením zkázy a podstatou národa, která mě byla do té doby taktéž neznáma. Pouze znalost židovstva samého poskytuje klíč k pochopení vnitřních a tím skutečných záměrů sociální demokracie. Kdo zná tento národ, tomu spadne z očí závoj mylných představ o cíli a smyslu této strany a z oparu a hry sociálních lží se mu zvedá rozšklebená tvář marxizmu.

x x x

Je pro mne dnes těžké, ne-li nemožné říci, kdy mi slovo „Žid“ dalo popud ke zvláštnímu zamyšlení. Z otcovského domu si vůbec nepamatuji, že bych kdy za otcova života toto slovo slyšel. Domnívám se, že by starý pán spatřoval už ve zvláštním zdůrazňování tohoto označení nějakou kulturní zaostalost. Dospěl za svého života k více méně k světoobčanským názorům, které se i při nejpřísnějším národním smýšlení nejen udržely, ale ovlivnily i mě. Také ve škole jsem nenalezl žádný podnět ke změně převzatého obrazu. Na reálce jsem poznal jednoho židovského chlapce, se kterým jsme jednali opatrně, ale jen proto, že jsme mu – poučení různými zkušenostmi – nijak zvlášť nedůvěřovali, nic mne však přitom nenapadlo a stejně tak i ostatní.

Teprve ve čtrnácti či v patnácti letech jsem častěji narazil na slovo Žid, částečně v souvislosti s politickými rozhovory. Pociťoval jsem vůči

tomuto slovu lehkou nechut' a nemohl jsem se ubránit nepříjemnému pocitu, který se mne zmocňoval, když šlo o náboženské hašteření. Tu otázku jsem tenkrát nijak jinak nevnímal.

V Linci bylo jen velmi málo Židů. Během staletí se jejich zevnějšek poevropštil a zlidštil, ano dokonce jsem je považoval za Němce. Nesmyslnost této domněnky mi nebyla jasná, protože jediný rozlišovací znak jsem spatřoval v cizím náboženství. Jak jsem se domníval, byli právě za to pronásledováni, a proto můj nesouhlas s negativními výroky o nich přerostl téměř v odpor. O tom, že existují programoví protivníci Židů, jsem neměl vůbec potuchy. Pak jsem přišel do Vídně.

Zaujatý množstvím dojmů z architektury, deptán tíhou svého osudu, neměl jsem zpočátku oči pro vnitřní rozvrstvení lidu v obrovském městě. Přestože měla Vídeň v těchto letech dva miliony obyvatel, z toho téměř dvě stě tisíc Židů, neviděl jsem je. Moje oči a mé smysly byly v prvních týdnech příliš zaměstnány vnímáním hodnot a myšlenek. Teprve až se pozvolna vracel klid a vzrušený obraz se začal jasnit, rozhlížel jsem se ve svém novém světě důkladněji a narazil jsem i na židovskou otázku.

Nechci tvrdit, že způsob, jakým jsem se s nimi seznámil, byl obzvláště příjemný. Ještě jsem viděl v Židech jen vyznání a odmítal jsem z důvodu lidské tolerance náboženské třenice i v tomto případě. Tón, který přinášel antisemitský list *Wiener Presse*, jsem považoval za nedůstojný kulturní tradice velkého národa. Tísnila mne vzpomínka na jisté události ve středověku a byl bych nerad, aby se opakovaly. Poněvadž zmíněné noviny nebyly nijak vynikající – odkud to přišlo, sám jsem tehdy nevěděl –, ale viděl jsem v nich spíše produkty zlé závisti než výsledky nějakého záhadného, i když nesprávného názoru.

Toto mé mínění potvrdila neskonale důstojnější forma, jakou na tyto útoky odpovídal opravdu velký tisk, nebo se o nich vůbec nezmiňoval a dělal, jako by vůbec nebyly – což se mi jevilo obzvlášť záslužným. Četl jsem horlivě tak zvaný světový tisk (*Neue Freie Presse*, *Wiener Tagblatt* atd.) a byl jsem udiven rozsahem toho, co nabízel čtenáři i objektivností jednotlivých článků. Oceňoval jsem vybraný tón, jen někdy jsem byl vnitřně nespokojen nebo nepříjemně dotčen přepjatým stylem. Ale to vše možná spočívalo ve vzletnosti celého světového města. Poněvadž jsem tehdy Vídeň za takové město považoval, dovolil jsem si dané vysvětlení považovat za omluvu.

Co mne ale opakovaně odrazovalo, byla nedůstojná forma, kterou tento tisk pochleboval dvoru. Nebylo snad události v Hofburgu, která by

nebyla čtenáři sdělována v tónech uneseného nadšení, zvláště jednalo-li se o „nejmoudřejšího monarchu“ všech dob, které bylo jako tokání tetřeva. Pro mne to bylo jasné. Liberální demokracie se tím v mých očích pošpinila. Ucházet se o přízeň tohoto dvora a ještě v tak nevhodných formách znamenalo vydávat všanc důstojnost národa.

To byl první stín, který zkálil můj duševní vztah k „velkému“ vídeňskému tisku. Jako vždy sledoval jsem také ve Vídni všechny velké události v Německu s velkým západem, lhosejtno, zda šlo o politické nebo kulturní otázky. V hrdém obdivu jsem porovnával vzestup říše s chřadnoucím rakouským státem. Jestliže však zahraničněpolitické dění vzbuzovalo obecnou hrdost, tak vnitropolitický život nebyl až tak potěšující a přinášel často chmurné obavy. Neschvaloval jsem boj, který se tehdy vedl proti Vilémovi II. Viděl jsem v něm nejen německého císaře, nýbrž v prvé řadě tvůrce německého loďstva. Zákaz projevu, který uložil císařovi říšský sněm, mne mimořádně rozčilil, protože podle mne pocházel z míst, která k tomu v mých očích skutečně neměla žádnou příčinu. Tito houseři toho nakýhalí přece za jediné zasedací období tolik, že se to nepodařilo ani za staletí celé dynastii císařů, počítaje v to i nejslabší období.

Byl jsem rozhořčen, že ve státě, kde si nárokoval slovo a kritizoval každý poloblázen, ano a byli tací dokonce i v říšském sněmu jako zákonodárci, mohl nositel císařské koruny dostávat „nařízení“ od nejslabší instituce a žvanírny všech dob.

Byl jsem ale ještě více pobouřen, že noviny *Wiener Presse*, které se co nejponíženěji klaněly i poslední dvorní kobyle a náhodné její zavrtění ocasem je vyvádělo z míry, nyní se starostlivou tváří, ale, jak se mi zdálo, se špatně skrývanou zlomyslností, vyjadřovaly pochybnosti vůči německému císaři. Nešlo o vměšování se do poměrů Německé říše, bůh chraň, ale tím, že se tak „přátelským“ způsobem vkládal prst do těchto ran, plnily přece povinnost, kterou ukládá duch vzájemného svazku – jak se dá opačně také vyhovět novinářské pravdě atd. A tento prst vrtal v ráně po libosti.

V takových případech mi stoupala krev do hlavy. To bylo podnětem k tomu, abych se pozvolna začal dívat na velký tisk pozorněji. Musel jsem uznat, že jediný z antisemitských novin *Deutsches Volksblatt* se v podobných záležitostech choval rozumněji.

Co mi ještě šlo na nervy, byl odporný kult Francie, který už tehdy tento velký tisk pěstoval. Člověk se musel přímo stydět, že je Němec, když četl

tyto odporně sladké chvalozpěvy na „velký kulturní národ“. Toto ubohé pochlebování Francouzům mne často přinutilo odložit tyto „světové noviny“. Vůbec jsem často sahal po listu *Volksblatt*, který byl ovšem mnohem menší, nicméně mi připadal v těchto věcech trochu čistší. S ostrým antisemitským tónem jsem souhlasil, avšak četl jsem také tu a tam zdůvodnění, které mne přinutilo přemýšlet.

Na každý pád jsem poznával při takových příležitostech pomalu muže a hnutí, které tehdy určovalo osud Vídně: Dr. Karl Lueger a křesťansko-sociální strana.

Když jsem přišel do Vídně, byl jsem jejich nepřítelem. Ten muž a to hnutí byli v mých očích „reakční“. Obvyklý cit pro spravedlnost musel ale tento úsudek změnit tou měrou, jak jsem dostával příležitost poznat muže a dílo, a pomalu přerůstalo spravedlivé ocenění v obrovský obdiv. Dnes vidím v tomto muži ještě více než dříve v největším německém starostovi Vídně všech dob.

Kolik mých původních názorů se změnilo? Antisemitismus, to byla ta asi moje nejtěžší proměna vůbec. Představovala většinu vnitřních duševních bojů a teprve po několikaměsíčním zápase mezi rozumem a citem začalo převažovat vítězství rozumu. O dva roky později rozum následoval cit a stal se od té doby jeho nejvěrnějším strážcem a varovatelem.

V době tohoto trpkého zápasu mezi duševní výchovou a chladným rozumem mi poskytoval neocenitelné služby v názorném vyučování vídeňské ulice. Přišla doba, kdy jsem už nebloudil slepě po obrovském městě jako v prvních dnech, nýbrž prohlížel jsem si otevřenýma očima všechno – kromě staveb i lidí. Když jsem se jednou tak potoulal po vnitřním městě, narazil jsem náhle na zjev v dlouhém kaftanu s černými loknami. Moje první myšlenka byla: Je to také Žid? Tak ovšem v Linci Židé nevypadali. Pokradmu a opatrně jsem muže pozoroval, ale čím déle jsem zíral do toho cizího obličejce a zkoumal pátravě jeho tahy, změnila se v mém mozku první otázka v jinou: Je to také Němec?

Jako vždy v takových případech jsem se pokoušel odstranit pochybnosti pomocí knih. Koupil jsem si tehdy za pár haléřů první brožury ve svém životě. Bohužel vycházely všechny ze stanoviska, že čtenář do jisté míry židovskou otázku zná a dokonce ji chápe, avšak jejich tón byl většinou takový, že pochybnosti přicházely částečně ze zploštělých a krajně nevědeckých tvrzení tam uváděných.

Vrátil jsem se zase o týdny, ba dokonce měsíce zpět. Věc se mi zdála tak nehorázné obvinění, tak nesmírně, že mě trápila obava, abych se nedopustil bezpráví, a zase jsem byl sklíčený a nejistý.

Přirozeně jsem už nemohl dost dobře pochybovat o tom, že se zde nejedná o Němce zvláštního vyznání, nýbrž o národ jako takový, od té doby, co jsem se začal zabývat touto otázkou a zaměřil svoji pozornost na Židy, jevila se mi Vídeň v jiném světle než dříve. Ať jsem šel kamkoli, viděl jsem jen Židy, a čím více jsem jich viděl, tím více se v mých očích odlišovali od jiných lidí. Zvláště vnitřní město a okresy na severu od Dunajského kanálu se hemžily lidem, který se lišil už zevnějškem.

Ale i kdybych ještě pochyboval, pochyby zmizely s konečnou platností, a to v důsledku postoje části Židů samých. Jejich velké hnutí, které ve Vídni nemělo málo stoupců, vystupovalo co nejostřeji za stvrzení národního charakteru Židů: za sionismus. Zdálo se sice, jakoby jen část Židů schvalovala toto stanovisko a velká většina takové stanovisko odsuzovala a dokonce vnitřně odmítala, ale při bližším pohledu se toto zdání rozletělo jako nepříjemné výpary na čistě účelové výmluvy, neškuli lhaní. Vždyť tak zvané židovské liberální smýšlení neodmítalo přece sionisty jako Židy, ale asi jako Židy s nepraktickým, dokonce snad nebezpečným veřejným vyznáváním svého židovství. Na jejich vnitřní soudružnosti se tím ale nic neměnilo. Tento zdánlivý boj mezi sionisty a liberálními Židy mi byl vbrzku protivný, byl přece veskrze nepravdivý, tedy prolhaný, a tudíž se málo hodil k hláсанé mravní výši a čistotě tohoto národa. Vůbec ona morální a čistota tohoto národa byla věda sama pro sebe. Že se nejednalo o žádné milovníky vody, to bylo vidět už na jejich zevnějšku, i když člověk přimhouřil obě oči. Později mi bylo někdy zle z pachu těchto kaftanů. K tomu ještě musíme přičíst jejich špinavé oblečení a málo rekovný zjev.

To vše nemohlo působit přitažlivě, člověk musel být zhnusen, když kromě tělesné nečistoty objevil najednou morální špínu tohoto vyvoleného národa.

Pomalou jsem zakrátko o ničem jiném tolik nepřemyslel, jako o druhu činnosti Židů v určitých oblastech. Nebylo neřádstva v jakékoliv formě, žádná nestydatost, především v kulturním životě, na nichž by se byl nepodílel alespoň jeden Žid. I když se řízlo do takového nádoru opatrně, našel se Židáček jako červ v hničícím těle, často zcela oslněn náhlým světlem.

Bylo to těžké obvinění, kterého se dostalo v mých očích Židům, když jsem poznal jejich činnost v tisku, umění, literatuře a divadle. Tomu už nemohlo pomoci žádné jímavé ujišťování. Stačilo prostudovat plakáty, které nesly jména duševních tvůrců těchto hrozných filmových a divadelních slátanin, které tu byly vychvalovány, aby se člověk na delší dobu zatvrdil. To byl mor, duchovní mor, horší než kdysi černá smrt, kterou tu byl infikován národ. A jaké množství tohoto jedu se vyrábělo a šířilo! Přirozeně, čím je duševní a kulturní úroveň takového výrobce umění nižší, tím neomezenější je jeho plodnost, až takový chlapík začne vrhat svoje neřádstvo jako katapult ostatním lidem do obličeje. Přitom ještě v neomezeném počtu, pomysleme jen, že příroda na jednoho Goetha vsadí do kožichu lidstva deset tisíc takových mazalů, kteří pak jako bacilonosiči nejhoršího druhu otravují lidstvo.

Bylo to hrozné, ale nedalo se přehlédnout, že právě Žid byl vybrán přírodou na tuto úlohu v přehojném množství. Musí se hledat jeho vyvolenost právě v tom?

Začal jsem tehdy zkoumat pečlivě jména všech výrobců těchto nečistých produktů ve veřejném kulturním životě. Výsledkem byl můj stále horší postoj k Židům. Mohl jsem se tomuto pocitu tisíckrát vzpírat, závěry musel udělat rozum. Nelze popřít fakt, že devět desetin veškeré literární špíny, uměleckého kýče a divadelních hloupostí šlo na vrub národa, který čítá sotva setinu všech obyvatel v zemi, bylo to prostě tak.

Také jsem začal zkoumat svůj milý „světový tisk“ z tohoto hlediska. Čím hlubší byla sonda, tím víc se zmenšoval můj někdejší obdiv. Styl byl stále nesnesitelnější, musel jsem odmítnout plytký a mělký obsah, objektivita výkladu se mi zdála víc lživá než poctivá a pravdivá – ale autoři byli Židé. Tisíce věcí, které jsem dříve sotva viděl, se mi nyní zdály pozoruhodné, jiné zase, které mi kdysi daly podnět k přemýšlení, jsem se naučil chápat a porozumět jim.

Liberální smýšlení tohoto tisku jsem též viděl v jiném světle, vybraný tón odpovědí na útoky a jejich umlčování se mi teď jeví jako chytrý a zároveň podlý trik, zaniceně psané kritiky byly určeny vždy židovskému autorovi a odmítnutí bylo určeno vždy jen Němci. Tichá popichování proti Vilému II. se vyznačovala metodickou vytrvalostí, stejně jako doporučení francouzské kultury a civilizace. Kýčovitý obsah novely se stal v mých očích neslušností a z řeči jsem slyšel tóny cizího národa, smyslem toho všeho ale bylo Němectvu škodit, a to tak jasně, že to mohlo

být pouze záměrné.

Kdo ale měl na tom zájem? Byla to náhoda? Pomalu jsem pozbýval jistoty. Vývoj byl urychlen náhledem do řady jiných věcí. Bylo to obecné pojetí mravů a morálky velké části židovstva, veřejně projevované a okázalé. Tady opět poskytla ulice názorné vyučování, někdy velmi zlé.

Poměr Židů k prostituci a k obchodu s děvčaty se dal studovat ve Vídni tak, jako snad v žádném západoevropském městě, snad s výjimkou francouzských přístavních měst.

Když tak člověk chodil večer třídami a ulicemi v Leopoldstadtu, byl nechtě svědkem výjevů, které zůstávaly z velké části německému lidu skryty. Až válka poskytla příležitost bojovníkům na východní frontě vidět něco podobného, lépe řečeno přinutila je dívat se.

Když jsem poprvé poznal Žida, chladného a nestydatého, jako dirigenta tohoto hříšného podnikání vyvrhelů velkoměsta, přeběhl mi mráz po zádech. Ale pak jsem vzplanul. Teď už jsem se nevyhýbal probírání židovské otázky, ne, teď už jsem si to přál. Jak jsem se ale naučil hledat ve všech oborech kulturního a uměleckého života Žida, narazil jsem náhle na jedno místo, kde bych ho nikdy nečekal.

Tím, že jsem poznal Žida jako vůdce sociální demokracie, začaly mi padat klapky z očí. Skončil tím můj dlouhý vnitřní boj.

Už v každodenním styku s mými druhy v práci mi byla nápadná podivuhodná schopnost měnit se, se kterou zaujímali v časovém rozpětí několika dnů různá stanoviska, ba někdy dokonce v průběhu pouhých několika hodin. Nemohl jsem pochopit, jak lidé, kteří měli stále ještě rozumné názory, když byli mezi sebou, a okamžitě je ztratili pod vlivem masy. Bylo to často k zoufání. Když jsem po několikahodinových rozmluvách byl přesvědčen, že jsem už tentokrát konečně prolomil ledy, vysvětlil jim nějaký ten jejich nesmysl a těšil se ze srdce z úspěchu, musel jsem druhý den začít od začátku: Všechno bylo marné. Jako věčné kyvadlo se vracely jejich nesmyslné názory zpět.

Přitom jsem všechno ještě nepochopil: Nebyli spokojeni s osudem, který je tak často tvrdě tloukl, proklínali ho, nenáviděli podnikatele, ti se jim zdáli být nelítostnými strůjci jejich osudu, nadávali úřadům, které se v jejich očích nedovedly vcítit do jejich situace, demonstrovali proti cenám potravin a pro své požadavky šli do ulic, to vše se dalo ještě rozumem pochopit. Co ale zůstávalo nepochopitelné, byla bezmezná nenávist k vlastnímu národu, ostouzení jeho velikosti, špinění jeho dějin a házení

bahna na jeho velké muže.

Tento boj proti vlastnímu druhu, vlastnímu hnízdu a domovu byl nemsynlný i nepochopitelný. Bylo to nepřirozené. Člověk se z toho mohl přechodně uzdravit, avšak jen na dny, nanejvýš na týdny. Potkal-li člověk později někoho, kdo se domněle obrátil, byl zase stejný jako předtím. Nepřirozenost ho měla opět ve své moci.

X X X

Postupně jsem poznával, že sociálnědemokratický tisk byl převážně řízen Židy, nepřipisoval jsem tomu však žádný zvláštní význam, bylo tomu tak i v jiných novinách. Nápadné bylo jen to, že ani jediný list, ve kterém byli Židé, nebyl skutečně list národní, a to národní ve smyslu mé výchovy a mého názoru. Přemohl jsem se a pokusil se číst tento druh marxistických tiskovin a můj odpor trvale vzrůstal. Pokusil jsem se poznat blíže výrobce těchto darebáckých slátanin. Byli to, počínaje vydavatelem, sami Židé. Vzal jsem si dosažitelné sociálnědemokratické brožury a vyhledal jména jejich autorů: Židé. Poznamenal jsem si jména téměř všech vůdců, daleko největší podíl měli opět příslušníci „vyvoleného národa“, ať už se přitom jednalo o zástupce říšské rady, nebo o tajemníky odborů, předsedy organizací nebo pouliční agitátory. Vyplýval z toho vždy stejný obraz. Jména jako Austerlitz, David, Adler, Ellenbogen atd. mi zůstanou v paměti navždy. Jedno mi bylo nyní jasné: Strana, s jejímiž drobnými představiteli jsem už měsíce tvrdě bojoval, byla, co se vedení týká, téměř výlučně v rukou cizího národa, to, že Žid není Němec, jsem už teď věděl s konečnou platností, šťasten a spokojen. Teprve teď jsem zcela poznal svůdce našeho národa. Už rok mého vídeňského pobytu stačil k tomu, abych nabyl přesvědčení, že žádný dělník není tak umíněný, aby nepodleh hlubším znalostem a vysvětlení. Stával jsem se pomalu znalcem jejich vlastního učení a používal jsem ho jako zbraň v boji za mé vnitřní přesvědčení. Úspěch byl teď skoro vždy na mé straně. Velké masy bylo možné zachránit, i když za cenu největších obětí co do času a trpělivosti.

Nikdy se ale nedal žádný Žid zbavit svého názoru. Byl jsem tehdy ještě dost dětinský a vysvětloval jsem jim šílenost jejich učení, mohl jsem se v jejich kroužku umluvit, domníval jsem se, že se mi musí podařit přesvědčit je o zhoubnosti jejich marxistického šílenství, ale dosáhl jsem jen opaku. Zdálo se, že rostoucí pochopení ničivého vlivu

sociálnědemokratických teorií a jejich realizace slouží jenom k posílení jejich odhodlání. Čím více jsem se s nimi přel, tím více jsem poznával jejich dialektiku. Nejprve počítali s hloupostí svého protivníka a pak – když nebylo východiska – prostě dělali hloupé ze sebe. Když jim to nepomohlo, tak správně neporozuměli nebo přeskočili ihned na jinou oblast, říkali pouhé samozřejmosti nebo je přijali a zase ihned převedli na podstatně odlišnou látku, při přistižení se odpovědi vyhnuli a nic přesného nevěděli. Ať člověk záutočil na takového apoštola kdekoli, v ruce zůstal medúzovitý sliz. Ten tekl mezi prsty, aby se v příštím okamžiku zase spojil dohromady. Jestliže ho člověk porazil zničujícím způsobem a on pozorován okolím nemohl jinak než souhlasit a zdálo se, že se člověk dostal alespoň o krok dál, byl nazítří údiv veliký. Žid ze věrejška nevěděl už ani to nejmenší, vypravoval svůj starý zlořád, dělal jako by se nic nestalo, nemohl si vzpomenout vůbec na nic kromě toho, že správnost svého tvrzení včera dokázal.

Někdy jsem trnul. Co víc obdivovat – jejich hbitý jazyk nebo umění lhát. Začínal jsem je pomalu nenávidět. Dobré na tom bylo, že stejnou měrou, jak mi padli do oka nositelé nebo alespoň širitelé sociální demokracie, rostla moje láska k mému národu. Kdo by také mohl při ďábelské obratnosti těchto svůdců proklínat ubohou oběť. Jak těžké bylo pro mne zvládnout dialektickou obratnost této rasy! Jak marný byl úspěch u lidí, kteří obrátí pravdu v ústech, popřou hladce právě vyslovené slovo, aby se ho už v příštím okamžiku zmocnili sami.

Ne. Čím více jsem poznával Židy, tím více jsem musel odpouštět dělníkovi. Největší vinu v mých očích neměl dělník, nýbrž všichni ti, kteří se nesnažili ustrnout se nad ním, s železnou spravedlností dát synovi národa co mu náleží a svůdce a kazatele zhouby přitlačit ke zdi.

Zkušenosti všedního života mně daly podnět k pátrání po pramenech marxistického učení. Jeho působení mi bylo dopodrobna jasné, každodenně bylo možno vidět jeho úspěch, následky jsem si při troše fantazie uměl představit. Zbývala ještě otázka, zda zakladatelé předpokládali výsledek svého výtvaru v jeho závěrečné podobě, nebo zda se stali sami obětí omylu. Podle mého soudu bylo možné obojí. V prvním případě bylo povinností každého myslícího člověka pronikat do fronty neblahého hnutí, a tak snad přece zabránit nejhoršímu. Jinak ale museli být někdejší původci této nemoci národů skuteční ďáblové, neboť jen v hlavě obludy, ne člověka, mohl vzniknout plán této organizace, jejíž činnost musela vést ve svém závěru ke zhroucení lidské kultury a ke zpusťování světa.

Poslední záchranou v tomto případě zůstával boj, boj všemi prostředky, které si lidský duch, rozum a vůle mohou představit, bez ohledu na to, komu pak osud přihodí na misku vah své požehnání.

Začal jsem se důvěrněji seznamovat se zakladateli tohoto učení a studovat základy hnutí. Že jsem se dostal k cíli dříve, než jsem doufal, za to vděčím své znalosti židovské otázky, i když tehdy ještě nepřiliš důkladné. To mi umožnilo praktické porovnání skutečnosti s teoretickými žvásty apoštolů, tj. zakladatelů sociální demokracie, naučil jsem se rozumět řeči židovského národa: Ten mluví, aby skryl nebo alespoň zastřel myšlenky, jeho cíle nenajdeme v rádcích knih, ty dřímají pěkně ukryty mezi nimi.

Byla to doba největší přeměny, kterou jsem musel ve svém nitru prodělat. Ze slabého světoobčana jsem se stal fanatickým antisemitou.

Ještě jednou, a to naposledy, mne přepadly pochybovačné a skličující myšlenky. Když jsem zkoumal dlouhá období dějin lidstva a působení židovského národa v nich, vyvstala najednou úzkostná otázka, zda si snad nevyzpytatelný osud z důvodu nám neznámým přece jen nepřeje konečné vítězství tohoto malého národa? Měl snad být tomuto národu přiřknut svět jako odměna? Máme objektivní právo pro boj za naši sebezáchovu, anebo je i toto v nás pouze subjektivně zdůvodněno?

Zatímco jsem se zahloubal do marxistického učení a působení židovského národa podrobil klidnému a jasnému zkoumání, osud sám mi dal odpověď.

Židovské marxistické učení odmítá aristokratický princip přírody a klade namísto věčného privilegia síly a moci masu a její mrtvou váhu. Popírá tedy v člověku význam národa i rasy a tím odebírá lidstvu předpoklad existence a kultury. Toto by jako základ univerza vedlo myšlenkově k zániku každého pro lidi pochopitelného řádu. A tak jako v tomto největším poznatelném organizmu mohl být výsledkem realizace takového zákona pouze chaos, tak pro Zemi a obyvatele této hvězdy by to znamenalo jejich zánik.

Zvítězí-li Žid se svým marxistickým vyznáním víry nad národy světa, jeho korunou bude pohřební věnec lidstva a tato planeta poputuje vesmírem zase bez lidí jako kdysi před miliony let.

Věčná příroda msti neúprosně překročení svých příkázání. Věřím dnes, že jednám v duchu všemohoucího Stvořitele: Tím, že se bráním Židovi, bojuji za dílo Pána.

3. kapitola

VŠEOBECNÉ POLITICKÉ ÚVAHY Z MÉHO PŮSOBENÍ VE VÍDNI

Dnes jsem přesvědčen, že – s výjimkou zcela mimořádného nadání – muž nemá být veřejně činný v politice před svým třicátým rokem. To proto, že až do této doby si vytváří obecnou platformu, ze které zkoumá různé politické problémy a stanoví svůj vlastní postoj k nim. Teprve po získání základního světového názoru a tím i stálosti vlastního pojetí jednotlivých otázek má nebo smí se muž vnitřně politicky vyzrálý podílet na politickém vedení obce.

Není-li tomu tak, vydává se v nebezpečí, že své dosavadní stanovisko bude muset jednoho dne v zásadních otázkách změnit, anebo proti svému vědomí a svědomí setrvat na stanovisku, které rozum a přesvědčení dávno odmítají. V prvním případě je to trapné pro něho osobně, poněvadž teď sám kolísá a právem už nemůže očekávat, že mu jeho stoupenci budou stejně pevně věřit jako předtím, pro ty, které řídí, vede takový pád jejich vůdce k bezradnosti a nezřídka k pocitu určitého zahanbení i vůči těm, proti kterým bojuje. V druhém případě nastává to, co dnes tak často vidíme: Tou měrou, jak vůdce sám už nevěří tomu, co říká, je jeho argumentace prázdná a plytká, ale zato vulgárnější ve volbě prostředků: Zatímco on sám už nepomýšlí na vážnou obranu svého politického přesvědčení (člověk přece neumírá za něco, čemu sám nevěří), požadavky na jeho stoupence rostou a jsou stále nestydatější, až on nakonec obětuje poslední zbytek svého vůdcovství a skončí u politiků, to znamená u dolního druhu lidí, jejichž jediným smýšlením je bezcharakternost spolu s drzou dotěrností a s často neslušně vyvinutým uměním lhát.

Dostane-li se naneštěstí pro slušné lidi takový chlapík do parlamentu, musíme už od počátku vědět, že podstata politiky spočívá pro něj pouze v heroickém boji o trvalé vlastnictví této láhve s mlékem pro jeho život a rodinu. Čím více potom jeho žena a děti na této lahvi lpí, tím urputněji bude bojovat o svůj mandát. Každý jiný člověk s politickými instinkty se už proto stává jeho osobním nepřítelem, v každém novém hnutí větří

možný počátek svého konce a v každém větším muži další nebezpečí.

O tomto druhu parlamentních štěnic promluvím ještě důkladněji. I třicetiletý muž se bude muset v životě ještě hodně učit, ale bude to pouze doplnění a výplň rámce, který mu stanoví jeho zásadní světonázor. Jeho učení už nebude žádným přeškolením, nýbrž doškolením a jeho stoupenci nebudou muset propadat stísněnému pocitu, že jím byli dosud špatně vedeni, nýbrž naopak: Patrný růst vůdce jim poskytne uspokojení, poněvadž jeho učení znamená jen prohlubování jejich vlastního názoru. To ale je v jejich očích důkazem správnosti názoru dosavadního. Vůdce, který poznal nesprávnost platformy svých obecných politických názorů a musí ji tedy opustit, jedná rozumně pouze tehdy, je-li ochoten vyvodit z poznání dosavadních chybných názorů poslední důsledek. Musí v tomto případě odstoupit od výkonu další politické činnosti. Protože se už jednou zmýlil v základních poznacích, může se to stát i podruhé. V žádném případě už nemá právo požívat důvěry spoluobčanů nebo ji dokonce vyžadovat. Jak málo se ovšem dnes taková slušnost vyskytuje, o tom svědčí celková zvrhlost lůzy, která se v této době cítí být povolána „dělat“ do politiky. Sotva kdo z nich je k tomu povolán.

Kdysi jsem se vyhýbal veřejným vystoupením, i když myslím, že jsem se zabýval politikou víc než mnozí jiní. Jen v nejužším kruhu jsem mluvil o tom, co hýbalo mým nitrem nebo co mne přitahovalo. Tyto promluvy v úzkém kruhu měly v sobě mnoho dobrého: Naučil jsem se sice méně „mluvit“, ale zato poznávat lidi v jejich často neskutečně primitivních názorech a námitkách. Přitom jsem neztrácel čas a možnost školit se a dál se vzdělávat. Příležitost k tomu nebyla nikde v Německu tak příznivá jako ve Vídni.

x x x

Všeobecné politické myšlení bylo ve staré podunajské monarchii zprvu větší a rozsáhlejší než ve starém Německu téže doby, s výjimkou části Pruska, Hamburku a pobřeží Severního moře. Pod označením „Rakousko“ chápu v tomto případě ono území habsburské říše, které díky německému osídlení nejenže dalo historický podnět k vytvoření tohoto státu, ale výhradně toto obyvatelstvo mělo potřebnou sílu, která tomuto politicky a kulturně tak umělému útvaru dávala po mnoho staletí vnitřní kulturní život. Postupem doby závisel stát a jeho budoucnost stále více na

udržení tohoto zárodku budoucí říše.

Jestliže dědičné země tvořily srdce habsburské říše, které hnalo čerstvou krev do krevního oběhu státního a kulturního života, pak Vídeň byla mozkem a vůlí zároveň.

Už ve vnější okázalosti Vídně spočívala síla vládnoucí královny, která sjednocovala tento národnostní konglomerát, aby nádherou a vlastní krásou dala zapomenout na zlé příznaky stáří celého státu. Ať říší zmítaly krvavé boje jednotlivých národností, cizina a zvláště Německo vidělo pouze přívětivý obraz tohoto města. Klam byl o to větší, že Vídeň prožívala v té době již svůj poslední a největší viditelný rozmach. Pod vedením vskutku geniálního starosty ožila úctyhodná rezidence císaře staré říše ještě jednou zázračným mladým životem. Poslední velký Němec, kterého zrodil národ kolonistů východní marky, nepatřil oficiálně do řad tak zvaných „státníků“, avšak tím, že tento Dr. Luear jako starosta „říšského hlavního a rezidenčního města Vídně“ podával jeden nevídaný výkon za druhým a lze říct ve všech oblastech komunálního hospodářství a kulturní politiky, posílil srdce celé říše a oklikou se vlastně stal větším státníkem než všichni tehdejší tak zvaní „diplomaté“ dohromady.

Jestliže se mnohonárodnostní země jménem „Rakousko“ přece jen zhroutila, nemluví to proti politickým schopnostem německví ve staré východní marce, nýbrž byl to nutný výsledek nemožnosti udržet natrvalo pomocí deseti milionů lidí padesátimilionový stát různých národností, k čemuž nebyly dány včas naprosto přesné podmínky. Rakouský Němec myslel víc než ušlechtilé. Byl vždy zvyklý žít v rámci velké říše a neztratil nikdy cit pro úkoly s tím spojené. Byl jediný v tomto státě, kdož viděl za hranicemi té které korunní země ještě hranice říše, když ho osud oddělil od společné německé vlasti, stále se ještě pokoušel zvládnout obrovský úkol: Udržet pro německví to, co si jeho předkové kdysi v nekonečných bojích vybojovali na východě. Přitom je třeba uvážit, že se tak mohlo stát pouze rozdělenou silou: Srdce a vzpomínky těch nejlepších nikdy nepřestaly cítit se svou společnou mateřskou zemí, jejíž zbytek teď zůstal domovem.

Už všeobecný obzor rakouských Němců byl poměrně široký. Jejich hospodářské vztahy zahrnovaly často téměř celou mnohotvárnou říši. Téměř všechny velké podniky byly v jejich rukou, řídicí personál, technici a úředníci se většinou rekrutovali právě zde. Byli také nositeli zahraničního obchodu, pokud židovstvo nevztáhlo ruku na tuto pravlastní

doménu. Politicky drželi stát ještě pohromadě. Služba v armádě vedla do dále za těsné hranice domova. Rakousko-německý rekrut narukoval patrně k německému regimentu, ale regiment mohl být ležením v Hercegovině zrovna tak jako ve Vídni nebo v Haliči. Důstojnický sbor byl stále ještě německý, vyšší úřednictvo převážně také. Německé byly i umění a věda. Nehledě na kýč nejnovějších uměleckých směrů, jehož produkci by bez problémů zvládl i národ negrů. Pouze Němec byl vlastníkem a šířitelem skutečného uměleckého smýšlení. V hudbě, architektuře, sochařství a malířství byla Vídeň nevyčerpatelnou studnicí, která, aniž kdy vyschla, zásobovala celou monarchii.

Němci byli také nositeli veškeré zahraniční politiky, odhlédneme-li od několika Maďarů. Přesto byl marný každý pokus udržet tuto říši, poněvadž chyběl zásadní předpoklad pro to, aby mohl rakouský mnohonárodnostní stát existovat, jediná možnost, jak překonat odstředivé síly jednotlivých národností je urdit stát centrálně a tak ho také vnitřně organizovat, neboť jinak není stát myslitelný.

V různých světlých okamžicích přišlo pochopení z „nejvyšších míst“ pouze proto, aby bylo většinou v krátké době zase zapomenuto nebo jako těžko proveditelné odsunuto stranou. Jakákoliv myšlenka více federativního uspořádání říše se musela nutně minout účinkem, protože chyběl zárodek silné státní zastřešující moci. K tomu přistupovaly ještě další podstatné, vnitřní předpoklady rakouského státu, a to vztahy k Německé říši v Bismarckově pojetí. V Německu se jednalo pouze o překonání politických tradic, protože společný kulturní základ tu byl vždy. Říše zahrnovala především příslušníky jednoho národa, pomineme-li pramalých cizích střípků.

V Rakousku tomu bylo naopak. Tady neexistovala politická vzpomínka na vlastní velikost jednotlivých zemí – s výjimkou Maďarska – buďto vůbec, nebo byla houbou času smazána nebo přinejmenším rozmazána a nezřetelná. Zato se vyvinuly v tomto století nacionalizmus v různých zemích národnostní síly, jejichž překonání bylo o to těžší, že se na okrajích monarchie začaly tvořit národní státy spřízněné s jednotlivými rakouskými národnostními střípkami rasově, a měly tedy větší přitažlivost, než tomu bylo možné naopak pro rakouské Němce. Sama Vídeň už nemohla natrvalo v tomto boji obstát. S rozvojem Budapešti jako velkoměsta dostala Vídeň soupeřku, jejímž cílem už nebyla celá společná monarchie, ale posílení jedné její části. V krátké době měla následovat Praha, potom

Lvov, Lublaň atd. Se vzestupem těchto kdysi provinčních měst na velkoměsta jednotlivých zemí se vytvářela také střediska jejich kulturního života. Tím se dostalo národně politickým instinktům duchovní základny a duchovního prohloubení. Jednou musel přijít okamžik, kdy tyto hnací síly se staly silnější než síla společných zájmů, a Rakousko bylo ztraceno. Průběh tohoto vývoje je možné sledovat od smrti Josefa II. Tempo tohoto vývoje bylo závislé na řadě faktorů, které spočívaly zčásti v monarchii samé, zčásti byly výsledkem zahraničněpolitického postavení říše.

Jestliže vůbec byla vůle začít boj za udržení tohoto státu a zvítězit v něm, potom mohla vést k cíli pouze bezohledná a vytrvalá centralizace. Bylo třeba zásadně stanovit jednotný úřední státní jazyk, který zdůrazňuje čistě formální sounáležitost a která představuje technický pomocný prostředek, bez něž nemůže jednotný stát existovat. Rovněž tak škola a vyučování mohly jen tímto způsobem vypěstovat jednotné státní smýšlení. Toho se nedalo dosáhnout jednou za deset nebo dvacet let, nýbrž se muselo počítat ve staletích, tak jako ve všech kolonizátorských otázkách, kde je důležitější vytrvalost než síla okamžiku.

Rozumí se samo sebou, že jak státní správa, tak i politické vedení by musely být vykonávány přísně jednotně.

Bylo pro mne nesmírně poučné zjistit, proč se tak nestalo, nebo lépe řečeno, proč to nebylo učiněno. Jen ten, kdo zavinil toto opomenutí, měl vinu na zhroutilí Rakouska.

Staré Rakousko bylo více než jiný stát vázáno na rozsah svého řízení. Neboť tady chyběl fundament národního státu, který má v síle národa stále ještě moc, jež ho udrží, i když selže vedení. Jednotný národní stát může někdy díky přirozenému konzervatismu svého obyvatelstva a s ní spojené odolnosti snášet kupodivu velmi dlouhá období nejhorší správy a vedení státu, aniž by se tím nějak vnitřně zhroutil. Je to, jako by v takovém těle už nebyl duch, jako by byl mrtev, odumřel, až se najednou domněle mrtvý opět zvedne a dá ostatnímu lidstvu znamení své nezničitelné životní síly.

Jinak je tomu ale v říši, která sestává z různých národů a nedrží ji pohromadě společná krev, nýbrž společná pěst. Tady každá slabost vedení nekončí zimmím spánkem státu, ale probuzením všech individuálních instinktů, jež jsou v krvi a nemohly se v předchozí době rozvíjet. Jen staletí společné výchovy, společné tradice, společné zájmy atd. mohou zmírnit toto nebezpečí. Proto jsou takové státní útvary – čím mladší jsou – více

závislé na moci vedení a často, jako dílo význačných násilníků a hrdinů ducha, se již po smrti svého velkého zakladatele rozpadají. Ale ani po staletích trvání není toto nebezpečí překonáno, jen dřímá, aby se najednou probudilo, jakmile slabost společného vedení, síla výchovy a vznešenost tradice už nemohou přemoci rozmach touhy různých kmenů po vlastním životě.

Je tragickým osudem habsburského domu, že toto nepochopil. Jen jednomu z nich ukázal osud pochodní na budoucnost jeho země, potom však tato pochodeň uhasla navždy.

Josef II., římský císař národa německého, si uvědomoval s velkými obavami, že jeho dům, vytlačený na samý okraj říše, by jednoho dne zmizel ve víru Babylonu národů, kdyby neodčinil v poslední hodině to, co otcové zameškali. S nadlidskou silou se vzeprel tento „přítel lidí“ proti nebalosti předků a pokusil se za deset let dohnat to, co bylo zameškáno za staletí předtím. Kdyby mu bylo dopřáno alespoň čtyřicet let pro jeho dílo a kdyby alespoň dvě generace po něm v tomto díle pokračovaly stejným způsobem, pravděpodobně by se zázrak podařil. Avšak když po deseti letech vlády zemřel, umořen na těle i na duchu, šlo s ním do hrobu i jeho dílo, aby už nikdy neprocitlo a zesnulo navždy v kapucínské hrobce. Jeho následníci na tento úkol nestačili ani duchem, ani odhodláním. Když potom v Evropě vzplanuly první revoluční příznaky nové doby, začaly se postupně přenášet i na Rakousko. A když nakonec vypukl požár, byl rozdmýcháván nikoliv sociálními, společenskými nebo obecně politickými příčinami, ale spíš národnostními hnacími silami.

Revoluce roku 1848 mohla být už všude třídním bojem, avšak v Rakousku to byl počátek boje rasového. Němci tehdy zapomněli na svůj původ nebo ho neuznávali, dali se do služeb revolučního vzbouření a tím zpečetili svůj osud. Pomáhali probouzet ducha západní demokracie, který je v krátké době připravil o základy jejich existence. Vytvořením parlamentního zastupitelského orgánu bez předchozího stanovení a upevnění společného státního jazyka byl položen základní kámen konce převahy německtví v monarchii. Od tohoto okamžiku byl ztracen i stát. Vše, co nyní následovalo, bylo jen historickým procesem rozpadu jedné říše. Sledovat tento rozklad bylo otřesné i poučné zároveň. V mnoha tisících forem probíhal výkon rozsudku dějin. Velká část lidí byla slepá k procesu rozpadu a to jen potvrdilo vůli bohů ke zničení Rakouska.

Nechi se tu ztrácet v podrobnostech, není to úkolem této knihy. Chci

jen důkladně sledovat ony procesy, které obsahují stále stejné příčiny zkázy národů a států a mají význam také pro naši dobu a které nakonec napomohly k zajištění základů mého politického myšlení.

X X X

Mezi institucemi, na kterých bylo rozežírání rakouské monarchie nejzřetelnější, a to i pro měšťáky, kteří jinak nejsou nadáni zvlášť ostrým zrakem, byla na prvním místě ta, která měla být nejsilnější – parlament, v Rakousku zvaný říšská rada. Vzor této korporace má svůj původ v Anglii, v zemi klasické „demokracie“. Odtud bylo převzato celé toto obšťastňující zařízení a přesazeno pokud možno beze změny do Vídně.

V poslanecké a panské sněmovně slavil anglický dvoukomorový systém své vzkříšení. Když kdysi Berry nechal vyrůstat anglický parlamentní palác z vln Temže, sáhl do dějin britské světové říše a vytáhl odtud šperk pro 1200 výklenků, konzol a sloupů své nádherné stavby. V sochařském a malířském umění se stal dům lordů a dům lidu chrámem slávy národa.

První potíž Vídně začíná už tady. Neboť když Dr. Hansen dokončil poslední štít na mramorovém domě nové sněmovny národů, pro okrasu mu nezbylo již nic jiného než pokusit se o výpůjčku z antiky. Římští a řečtí filozofové krásli teď tuto divadelní budovu „západní demokracie“ a v symbolické ironii se přes dva domy rozjíždějí do čtyř světových stran kvadrigy a skýtají tak nejlepší obraz někdejšího ruchu uvnitř i venku.

Neboť „národnosti“ by považovaly za urážku a provokaci, kdyby v tomto díle byly velebeny rakouské dějiny, podobně jako v říši samotné se osmělili až po dunění bitev světové války umístit na Wallotově stavbě říšského sněmu v Berlíně nápis s věnováním německému národu.

Když jsem v necelých dvaceti letech vešel poprvé do nádherné stavby na Franzensringu, abych byl jako divák a posluchač přítomen schůzi poslanecké sněmovny, byl jsem zachvácen pocitem velké nevole.

Parlament jsem nenáviděl odjakživa, ale vůbec ne jako instituci jako takovou. Naopak, jako svobodomyšlný člověk jsem si nedovedl jiný způsob vlády představit, neboť myšlenka na nějakou diktaturu by mi při mém vztahu k habsburskému domu připadala jako zločin proti svobodě a rozumu. Nemálo k tomu přispěla má náruživá četba novin, která mi, aniž bych to sám tušil, naočkovala obdiv k anglickému parlamentu, kterého jsem se nemohl jen tak zbavit. Důstojnost, se kterou se tam i v Dolní

sněmovně věnují svým úkolům (jak nám to krásně líčil náš tisk), mi silně imponovala. Mohla snad existovat nějaká vznešenější forma vlády jednoho národního společenství?

Právě proto jsem byl nepřítelem rakouského parlamentu. Považoval jsem formu celého jeho vystupování za nedůstojnou velkého vzoru. Teď k tomu přibyl následující:

Osud německví v rakouském státě závisel na jeho postavení v říšské radě. Až do zavedení všeobecného a tajného hlasovacího práva existovala v parlamentu ještě německá majorita, i když bezvýznamná. Už tento stav byl na pováženu, protože vzhledem k národně nespolehlivému postoji sociální demokracie vystupovala tato v kritických otázkách týkajících se německví vždy proti německým národním zájmům, aby si neodradila stoupence z jednotlivých národů. Už tehdy nemohla být sociální demokracie považována za německou stranu. Se zavedením všeobecného volebního práva přestala existovat i jistá číselná německá převaha. Odněmčování státu už nestálo nic v cestě.

Národní pud sebezáchovy mi už tenkrát bránil, abych z tohoto důvodu zvláště miloval zastoupení, v němž německví nebylo zastupováno, nýbrž zrazováno. Ale to byly nedostatky, jako mnohé jiné, jež nelze připisovat věci samé, nýbrž rakouskému státu. Už dříve jsem se domníval, že ani případné obnovení německé většiny v zastupitelských orgánech státu nebude mít zásadní význam, pokud starý stát bude existovat. S takovým postojem jsem poprvé vstoupil do prostor posvátných i sporných. Ovšem pro mne byly posvátné jen díky vznešené nádherné stavbě. Zázračné helénské domy na německé půdě. Ale vzápětí jsem byl pobouřen, když jsem viděl to ubohé divadlo, jež se konalo před mýma očima! Bylo přítomno několik stovek těchto zástupců lidu, měli právě zaujmout stanovisko k jakési důležité hospodářské otázce. Stačil mi jeden den a měl jsem podnět k přemýšlení na týdny. Obsah předneseného byl na skutečně skličující „výši“, pokud vůbec tomu žvanění bylo rozumět, neboť někteří pánové nemluvili německy, nýbrž svými slovanskými mateřskými jazyky či jejich dialekty. Měl jsem příležitost to, co jsem dosud znal jen z četby novin, slyšet na vlastní uši. Vzrušený dav křičící jeden přes druhého ve všech tóninách, zdivočelá masa, a nad tím vším nevinný starý strýc, snažící se v potu tváře se zvonkem v ruce vykřikovat vážné prosby i hrozby, aby zjednal domu opět důstojnost. Musel jsem se smát.

O několik týdnů později jsem tam byl opět. Obraz se změnil, nebyl

k poznání. Sál byl úplně prázdný. Dole se spalo. Několik poslanců bylo na svých místech, zívali jeden na druhého, jeden mluvil. Přítomen byl místopředseda sněmovny a hleděl evidentně znuděn do sálu.

Rok pozorování stačil k tomu, abych svůj původní názor na podstatu této instituce beze zbytku změnil a v tomto se utvrdil. Vnitřně už jsem nezačínal postoj ke znetvořené formě parlamentarizmu, kterou tato myšlenka v Rakousku měla, ne, teď už jsem nemohl parlament jako takový uznávat. Až dosud jsem viděl neštěstí rakouského parlamentu v absenci německé majority, nyní jsem ale viděl neblahý osud v podstatě této instituce vůbec.

Napadla mne tehdy celá řada otázek. Začal jsem se důkladně seznamovat s demokratickým principem stanovení většiny jako základu celé této instituce. Nemenší pozornost jsem ale věnoval i duchovním a morálním kvalitám oněch pánů, jež byli vyvoleni svými národy, aby sloužili tomuto účelu. Poznal jsem tak současně instituci i její nositele. Během několika let jsem si pak z poznatků a názorů vytvořil plastický obraz „nejdůstojnějšího“ jevu nové doby: parlamentáře. Vštípil jsem si ho ve formě, která už nikdy poté nedoznala podstatné změny.

Také tentokrát mě praktická výuka zkušenosti uchránila od toho, že jsem se neutopil v teorii, jež se mnohým jeví na první pohled tolik svůdná, avšak přesto patří k úpadkovým jevům lidstva. Demokracie dnešního západu je předchůdcem marxizmu, který by bez ní byl nemyslitelný. Dává živnou půdu tomuto světovému moru, v jehož prostředí se nákaza šíří. Ve své vnější formě, v parlamentarizmu, vytvořila směšný výplod z bláta a ohně, ale oheň, jak se bohužel zdá, už asi vyhořel.

Musím být osudu víc než vděčný, že mi i tuto otázku předložil k řešení ještě ve Vídni, neboť je možné, že by mi byla odpověď v tehdejších Německu příliš usnadněna. Kdybych byl poznal směšnost této instituce zvané „parlament“ nejdříve v Berlíně, propadl bych možná opaku a zdánlivě bez důvodu se postavil na stranu těch, kteří spatřovali blaho říše ve výhradní podpoře síly myšlenky císařství, a přesto stáli, cizí a slepí, proti lidu a době.

V Rakousku toto možné nebylo. Tady se nedalo tak lehce upadat z jedné chyby do druhé. Jestliže byl parlament neschopný, platilo to pro Habsburky ještě mnohem víc – v žádném případě méně. Pouhým odmítáním „parlamentarizmu“ to zde nekončilo, neboť pak zůstávala otevřena otázka: Co teď? Odmítnutí a odstranění říšské rady by znamenalo, že celá vládní moc

by zůstala habsburskému domu – pro mě zcela nesnesitelná myšlenka. Obtížnost tohoto zvláštního případu mne přivedla k důkladnějším úvahám o tomto problému, což by se jinak asi v tak mladém věku nestalo.

Na prvním místě a nejvíc jsem přemýšlel o zřejmé absenci jakékoli zodpovědnosti jednotlivých osob. Parlament učiní nějaké rozhodnutí, jehož důsledky mohou být sebezhoubnější a nikdo za to nenese odpovědnost, nikdo nemůže být nikdy hnán k zodpovědnosti. Nebo je snad zodpovědností to, že po nějakém krachu odstoupí vláda, která to zavinila, nebo se změní koalice či dokonce se rozpustí parlament? Cožpak může vůbec být kolísající většina lidí volána k zodpovědnosti? Cožpak není myšlenka každé odpovědnosti vázána na osobu? Může se v praxi stát, že vedoucí osoba ve vládě je volána k zodpovědnosti za činy, jejichž původ a provedení je připisováno výlučně na konto vůle a náklonnosti většiny lidí?

Anebo: Nemá být úkolem vedoucího státníka plodit tvůrčí myšlenky, namísto aby tento úkol spočíval v umění vysvětlovat genialitu svých návrhů stádu beranů s dutými hlavami, a pak si vyžebravat jejich souhlas?

Je kritériem státníka, zda ovládá umění přemlouvání tak dobře, jako umění státnické moudrosti v přijímání velkých směrnic a rozhodnutí? Je neschopnost vůdce dokázána tím, že se mu nepodařilo získat pro určitou ideu většinu náhodně více či méně čistými způsoby dohromady sehnání houfu? Pochopil vůbec tento houf nějakou myšlenku dříve, než úspěch prokázal její velikost? Není snad každý geniální čin na tomto světě viditelným protestem génia proti netečnosti masy? Co má ale udělat státník, kterému se nepodaří vlichotit se houfu natolik, aby získal jeho přízeň pro své plány? Má si je koupit? Anebo se má vzhledem k hlouposti svých spoluobčanů vzdát realizace životně důležitých úkolů a stáhnout se do ústraní, nebo má zůstat? Nedostává se v takovém případě skutečný charakter do neřešitelného konfliktu mezi poznáním a slušností, nebo lépe řečeno poctivým myšlením? Kde tu vede hranice oddělující obecnou povinnost od závazku osobní cti? Nemusí si každý opravdový vůdce zakázat, aby byl takovým způsobem degradován na politického kšeftaře? A naopak: Nemusí se teď každý kšeftář cítit povolán „dělat“ do politiky, poněvadž konečnou zodpovědnost neponese on, nýbrž nějaký neuchopitelný houf? Nemusí vést náš většinový princip k demolici vůdcovské myšlenky vůbec? Domnívají se lidé, že pokrok tohoto světa pochází z mozků většin a ne z hlav jednotlivců? Nebo snad můžeme v budoucnosti tento předpoklad lidské kultury postrádat? Nejeví se snad dnes nezbytnější než

kdykoliv dříve?

Parlamentní princip většinového rozhodování odmítá autoritativní osobnost a staví na její místo počet daného houfu a hřeší tím proti základním aristokratickým myšlenkám přírody, přičemž ovšem její názor na šlechtu nemusí být v žádném případě ztělesněn v dnešní dekadenci našich současných horních deseti tisíc.

Jaké zpuštění tato instituce moderního parlamentarizmu místo vládnutí způsobuje, si ovšem čtenář židovských novin nedovede představit, pokud se nenaučil samostatně myslet a analyzovat. Tento tisk je v prvé řadě příležitostí pro neuvěřitelné zaplavování celého politického života podřadnými jevy našich dnů. Zatímco opravdový vůdce se bude stahovat z politické činnosti, která většinou nemůže spočívat ve výkonné tvůrčí práci, ale spíše v licitaci a handrkování o přízeň většiny, bude právě tato činnost vyhovovat malému duchu a přitahovat ho. Čím nepatrnějšího ducha a schopností takový obchodník s kůžemi dnes je, čím jasněji mu vlastní názor ozřejmuje ubohost jeho vlastního zjevu, tím více bude chválit systém, který od něj nevyžaduje sílu a genialitu obra, nýbrž spíše bere za vděk mazaností vesnického rychtáře a dokonce vidí raději tento druh moudrosti než tu, již měl Perikles.

Přítom se nemusí takový hlupák nikdy trápit odpovědností za své působení. Je této starosti zbaven, neboť dobře ví, že ať je výsledek jeho „státnického“ žvanění jakýkoliv, jeho konec je už dávno zapsán ve hvězdách: Jednoho dne bude muset uvolnit místo jinému, právě takovému duchu jako je on sám. Neboť znamením takového úpadku je mimo jiné to, že počet velkých státníků narůstá právě tou měrou, jakou klesá měřítko jednotlivce. S rostoucí závislostí na parlamentních většinách se bude muset ale zmenšovat, poněvadž velcí duchové budou odmítat být blízcí lidí neschopných a žvanilů, a naopak, reprezentanti hlouposti, tj.: hlouposti, nenávidí nic víc než hlavu, která nad nimi vyniká.

Je vždy příjemný pocit vědět, že v čele městského zastupitelstva v Kocourkově je vůdce, jehož moudrost odpovídá úrovni přítomných: Každý je rád, že se může čas od času blýsknout svým duchem, ale především, může-li být mistrem Petr, proč tedy ne taky jednou Pavel?

Nejnítěrněji však odpovídá tento vynález demokracie jedné naší vlastnosti, jež přerostla v poslední době v ostudu, totiž zbabělosti velké části našeho tak zvaného „vůdcovství“. Jaké štěstí, když se mohou při všech skutečných a alespoň trochu významných rozhodnutích schovat pod šosy

tak zvané majority!

Podívejme se na jednoho takového politického rošťáka, jak ustaraně si vyžebřává souhlas většiny ke každému konání, aby si tak zajistil potřebné druhy ve zbrani a mohl ze sebe shodit břemeno odpovědnosti. To je také hlavní důvod, proč je takový druh politické činnosti muži v jádru slušnému a odvážnému odporný a proč ho nenávidí, zatímco všechny bídné charaktery přitahuje. Kdo nechce osobně převzít zodpovědnost a hledá úkryt, je zbabělý lump. Bude-li se jednou vedení národa skládat z takových ubožáků, velice brzy se to zle vymstí. Nikdo nebude mít odvahu rozhodně jednat, každý raději přijme nejpotupnější zneuctění, než aby se vzchopil k nějakému rozhodnutí, už tu přece není nikdo takový, kdo by byl ochoten dát svou osobu a svou hlavu do služeb realizace bezohledného rozhodování.

Neboť jedno nesmí být zapomenuto: Majorita nemůže ani zde nahradit skutečného muže. Je vždy pouhou zástupkyní hlouposti a zbabělosti. Jako sto prázdných hlav nenahradí jednoho moudrého, tak ze sta zbabělců nevyjde hrdinské rozhodnutí.

Avšak čím menší je zodpovědnost jednotlivých vůdců, tím větší je počet těch, kteří se budou i přes svou ubohou úroveň rovněž cítit být povoláni dát národu k dispozici své nesmrtelné síly. Ano, už vůbec nebudou muset čekat, až přijdou konečně i oni na řadu, stojí v nekonečné frontě a s bolestnou lítostí počítají ty, kteří stojí před nimi, a téměř vypočítávají hodinu, kdy se podle lidského uvážení dostanou na tah. Touží tedy po každé změně v úřadu, o němž sní, a jsou vděční za každý skandál, který tu řadu před nimi proklestí. Jestliže však někdo nechce z obsazeného místa odstoupit, pocítí ují to téměř jako porušení svaté smlouvy společné solidarity. Pak začnou být zlomyslní a nedají pokoj až do té doby, kdy je ten nenasyta konečně svržen a dá své teplé místo k dispozici. Zato se hned tak brzy na žádné místo nedostane. Neboť je-li jedna z těchto stvůr přinucena vzdát se svého místa, bude se ihned pokoušet vsunout se znovu někam do řady čekajících, pokud ji nezadrží pokřik a nadávky ostatních. Výsledek toho všeho jsou děsivě rychlé změny na nejdůležitějších místech a úřadech takového státu, tedy skutečnost, která v každém případě působí nepříznivě, někdy až katastrofálně. Neboť tomuto mravu padne za oběť nejen hlupák a člověk neschopný, ale často i opravdový, skutečný vůdce, jestliže osud vůbec ještě dokáže takového člověka na toto místo dosadit. Jakmile to jednou vejde ve známost, sešikuje se ihned sevřená obranná

fronta, zejména když taková hlava, aniž by pocházela z vlastních řad, si přesto troufá proniknout do vznešené společnosti. Tito lidé tu chtějí být jen sami mezi sebou a jako společného nepřítele nenávidí každého, kdo by mohl být jedničkou mezi nulami. A v tom ohledu je instinkt tím ostřejší, čím více může chybovat kdekoliv jinde.

Důsledkem bude stále se rozšiřující duchovní zbídačování vedoucích vrstev. Co z toho plyne pro národ a pro stát, může každý zvážit sám, pokud ovšem sám nenáleží k těžce skupině „vůdců“. Staré Rakousko vlastnilo parlamentní vládu v čisté podobě. Předsedové vlád byli sice jmenováni císařem a králem, avšak toto jmenování nebylo ničím jiným než výkonem parlamentní vůle. V licitaci a handrkování o jednotlivá ministerská místa bylo však Rakousko typickou západní demokracií. Výsledky odpovídaly do praxe převedeným zásadám. Zejména výměny jednotlivých osobností probíhaly ve stále kratších intervalech, až se staly skutečnou houbou. Stejnou měrou klesala velikost „státníků“, až konečně zůstal onen malý typ parlamentního kšeftaře, jehož státnická hodnota byla stále více měřena a uznávána podle toho, jak se mu dařilo slepovat dané koalice, tj. provádět ty nejpokleslejší politické obchody, které výhradně dokážou zdůvodnit vhodnost těchto zástupců lidu pro politickou práci.

V této oblasti zprostředkovávala vídeňská škola ty nejlepší dojmy. Neméně mě přitahovalo porovnávání schopností a znalostí těchto zástupců lidu s úkoly, které na ně čekaly. Ovšem bylo třeba se chtít nechtě blíže zabývat duševním horizontem těchto národních vyvolenců, přičemž nebylo možné vyhnout se procesům vedoucím k odhalení těchto skvostných jevů v našem veřejném životě a nevěnovat jim nutnou pozornost. Také způsob, jakým byly skutečné schopnosti těchto pánů dávány do služeb vlasti a byly používány, tedy technický proces jejich činnosti, stál za důkladné studium a prozkoumání.

Celkový obraz parlamentního života se jevil o to žalostnější, čím větší bylo odhodlání proniknout do vnitřních vztahů a studovat osoby a věcné základy bezohlednosti s ostrou objektivitou. Ano, to je velmi vhodné vzhledem k instituci, jejíž nositelé poukazují v každé druhé větě na „objektivitu“ jako jediný správný základ veškerých úvah a stanovisek. Poďíváme se na tyto pány a zákony jejich hořkého bytí a budeme se divit výsledku.

Neexistuje žádný jiný princip, který – objektivně vzato – je tak ne-správný, jako princip parlamentní. Můžeme přitom dospět až k tomu, jak

se páni zástupci lidu ke svému úřadu a důstojenství dostávají, nehledě na způsob jejich volby. Že se tu jedná skutečně jenom o nepatrný zlomek naplnění obecného přání či dokonce požadavku, svitne ihned každému, komu je jasné, že politické znalosti široké masy nejsou naprosto vyvinuté natolik, aby samy o sobě dospěly k určitým obecným politickým názorům a vyhledaly osoby, jež tu připadají v úvahu.

Ať už výrazem „veřejné mínění“ označujeme cokoliv, spočívá jeho význam jen v nepatrné míře ve vlastních zkušenostech nebo dokonce v poznacích jednotlivce, nýbrž naopak v představě, jež vzniká jako důsledek nesmírně důrazné a vytrvalé tzv. „osvěty“. Podobně jako je víra výsledkem výchovy, neboť v lidském nitru potřeba či vyznání (konfese) jen dřímá, tak i politický názor masy je konečným výsledkem někdy až zcela neuvěřitelně houževnatého a důkladného zpracování duše a rozumu.

Zdaleka největší podíl na politické „výchově“, kterou označujeme velmi případným slovem „propaganda“, připadá na konto tisku. Ten obstarává v první řadě tuto „osvětovou práci“ a představuje tak svého druhu školu pro dospělé. Toto vyučování ale není v rukou státu, nýbrž zčásti v drápech nanejvýš méněcenných sil. Ve Vídni jsem měl jako mladý člověk nejlepší příležitost dobře poznat majitele a duchovní producenty tohoto stroje na výchovu mas. Zpočátku jsem se musel divit, v jak krátkém čase bylo této velmoci umožněno vyrábět určité mínění, i když se přitom jednalo o naprostou falzifikaci nepochybně existujících všeobecných vnitřních přání a názorů. Za několik dnů se ze směšné věci udělala významná státní akce, a naopak, v téže době propadly do zapomnění životně důležité problémy, lépe řečeno byly z paměti a vzpomínek masy vykradeny.

Během několika týdnů se podařilo vyčarovat z ničeho nějak jména, spojit s těmito jmény neuvěřitelné naděje široké veřejnosti a dokonce jim zajistit takovou popularitu, jaké se skutečně významným mužům nedostalo za celý život, jména, která před měsícem nikdo neznal ani z doslechu, zatímco v téže době staré, osvědčené osobnosti státního nebo veřejného života i při nejlepším zdraví pro svět zemřely nebo byly zahrnuty tolika bídnými potupami, že jejich jménům hrozilo stát se symboly nějaké zcela určité podlosti či darebáctví. Tento hanebný židovský způsob, jak vylít ze stovek míst najednou čestnému člověku na čistý oděv kbelíky nejnižších špinavých pomluv a zneuctění, je třeba prostudovat a osvětlit, aby byla správně oceněna nebezpečnost těchto novinářských lumpů.

Není nic, co by takovému duševnímu loupežnému rytíři nebylo vhod, aby

se dostal ke svým povedeným cílům. Bude čmuchtat do nejsoukromějších rodinných záležitostí a nedá pokoj dříve, dokud jeho instinkt vyhledávání lanýžů nevyhrabe nějaký neblahý případ, jenž je pak určen k tomu, aby učinil konec nešťastné oběti. A nenajde-li se přes důkladné očmuhávání ani ve veřejném a ani v soukromém životě vůbec nic, sáhne takový chlapič prostě k pomluvám, v pevné víře, že vždycky něco na oběti ulpí a že stonásobným opakováním nactiutrháčných řečí, o které se postarají jeho kamarádi ve zbrani, je oběť ve většině případů znemožněna, přitom tito lumpové nepodniknou nic z věrohodných a pro jiné pochopitelných důvodů. Bůh chraň! Takový strašák zaútočí na své okolí velmi darebáckým způsobem a zahalí se do mraku počestných a úlisných frází, žvaní o „novinářské povinnosti“ a o jiných lživých věcech. Dokonce se odvažuje nudně žvanit na zasedáních a kongresech, tedy na akcích, kde se tato pohroma vyskytuje ve větším počtu, o zcela zvláštní, totiž žurnalistické „cti“, o níž se tam nashromážděná pakáž navzájem ujišťuje. Tato lůza však fabrikuje z více než dvou třetin tak zvané „veřejné mínění“, z jehož pěny pak vystupuje parlamentní Afrodité.

Pro správné vyléčení těchto praktik a jejich proľhané nepravdivosti by bylo třeba napsat celé knihy. Nejlépe a nejsnáze vysvětlíme tento nesmyslný a nebezpečný lidský zmatek, jestliže porovnáme demokratický parlamentarizmus se skutečnou germánskou demokracií.

Pozoruhodnost prvního spočívá v tom, že je zvoleno řekněme pět set mužů, v poslední době i žen, kterým ve všem přísluší poslední slovo. Jsou tak prakticky vládou, neboť i když volí vládní kabinet, jenž navenek řídí správu státních záležitostí, je toto pouhé zdání. Ve skutečnosti nemůže tato tak zvaná vláda podniknout žádný krok, aniž by si zajistila svolení všemocného shromáždění. Z tohoto důvodu jí také nelze činit za nic odpovědnou, neboť konečné rozhodnutí nečiní vláda, nýbrž parlamentní většina. Vláda je každopádně pouhou vykonavatelkou vůle většiny. Její politické schopnosti lze vlastně posuzovat pouze podle toho, jak dokáže přetáhnout většinu na svou stranu nebo jak se dokáže přizpůsobit vůli této většiny. Tím ale klesá z úrovně opravdové vlády na úroveň žebračky vzhledem k majoritě. Ano, její nejnaléhavější úkol teď spočívá pouze v tom, aby si případ od případu buďto zajišťovala přízeň dané většiny, anebo vytvářela většinu novou, vládě více nakloněnou. Správnost záměrů vlády sama o sobě nehraje roli. Tím je prakticky vyloučena jakákoliv zodpovědnost. K jakým důsledkům to vede, vyplývá ze zcela prosté úvahy: